

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Sociologijos ir socialinio darbo institutas

Aurelija Kuliešaitė

Taikomosios ir teorinės kriminologijos studijų programa

Magistro darbas

**Dirbtinio intelekto taikymas teisėsaugoje: socialinės kontrolės
aspektai Lietuvos naujienų portalų diskurse**

Darbo vadovė: Docentė dr. Maryja Šupa

Vilnius
2025

Turinys

Santrauka	3
Summary	4
Įvadas 5	
1. Kriminologinės teorijos ir DI taikymas teisėsaugoje	7
2. Dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje diskurso konstravimas Lietuvos žiniasklaidoje.....	15
2.1. Metodologija	15
3.2 Kiekybinė medijų turinio analizė.....	19
3.3 Kokybinė medijų turinio analizė.....	30
Išvados.....	48
Bibliografinis aprašas.....	50
Priedai	51
Priedas nr.1	51

Santrauka

Šiame magistro darbe tiriama, kaip dirbtinio intelekto (DI) technologijų taikymas teisėsaugos institucijose atspindimas Lietuvos masinių medijų diskurse bei kokie socialinės kontrolės aspektai išryškėja šioje reprezentacijoje. Teorinis darbo pagrindas grindžiamas trijų klasikinių kriminologinių teorijų prieigomis: M. Foucault disciplinos ir panoptinės stebėsenos samprata, T. Hirschi socialinių ryšių kontrolės teorija ir S. Cohen tinklo plėtros („net-widening“) koncepcija. Empirinėje dalyje taikytas mišrus metodologinis modelis: kiekybinė analizė apėmė 211 straipsnių, o kokybinė – 33 analitinius tekstus, publikuotus keturiuose didžiausiuose Lietuvos naujienų portaluose 2020–2025 m. laikotarpiu. Tyrimas atskleidė augančią DI technologijų ir teisėsaugos Diskurso sklaidą, ypač po 2023 m., bei dominuojančią šios temos sąsają su saugumo, stebėsenos ir privatumo diskursu. Nustatyta, kad DI diegimas teisėsaugoje žiniasklaidoje dažnai įrėminamas kaip technologinis neišvengiamumas, tuo pačiu intensyvinant socialinės kontrolės formų spektrą. Rezultatai leidžia vertinti DI integraciją kaip išplėstą stebėjimo ir kontrolės sistemą, kurioje institucinis konformizmas palaikomas per automatizuotą sprendimų priėmimą ir duomenimis grįstą elgsenos reguliavimą.

Raktiniai žodžiai: dirbtinis intelektas, teisėsauga, socialinė kontrolė, medijų diskursas

Summary

This Master's thesis examines how the use of artificial intelligence (AI) technologies in law enforcement institutions is reflected in Lithuanian mass media discourse and what aspects of social control emerge in this representation. The theoretical basis of the thesis is based on the approaches of three classical criminological theories: Foucault's concept of discipline and panoptic monitoring, Hirschi's theory of control of social relations, and Cohen's concept of net-widening. The empirical part of the study used a mixed methodological model: the quantitative analysis included 211 articles, and the qualitative analysis included 33 analytical texts published on the four largest Lithuanian news portals in the period 2020-2025. The study revealed the growing diffusion of IoT technologies and law enforcement discourse, especially after 2023, and the dominant link between this topic and the discourse on security, surveillance and privacy. It found that the introduction of AI in law enforcement is often framed in the media as a technological inevitability, while intensifying the spectrum of forms of social control. The results allow us to see the integration of the artificial intelligence tools and systems as an extended system of surveillance and control in which institutional conformity is maintained through automated decision-making and data-driven behavioural regulation.

Keywords: artificial intelligence, law enforcement, social control, media discourse

Ivadas

Šiuolaikinėje visuomenėje vis sparčiau vystantis technologinių inovacijų laukui šios beprecedentės pažangos poveikis teisėsaugos laukui vis giliau patenka į šiuolaikinės teorinės ir taikomosios kriminologijos aktualių diskusijų akiratį. Dirbtiniu intelektu grįsti instrumentai vis plačiau diegiami teisėsaugos institucijų praktikoje ir tokiu būdu inicijuojama teisėsaugos lauko transformacija tiek šio lauko viduje, tiek diskurso suvokimo konstravime. Visuomenėje atitinkamai keliama kompleksiški klausimai, apimantys dirbtinio intelekto įrankių naudą teisėsaugos institucijų pažangumui ir veiklos efektyvumo didinimui ir atsargų, skeptišką požiūrį, apimantį nerimą dėl kontrolės mechanizmų plėtros, teisėtumo, reglamentavimo iššūkių ir galimybės šių technologijų suteikiamą galią duomenų pavidalu išnaudoti neteisėtiems tikslams. Apibrėžtos kaitos diskusijose itin didelę svarbą įgauna ne vien realus dirbtiniu intelektu grįstų instrumentų taikymas teisėsaugoje, bet ir jų reprezentacija masinės žiniasklaidos kanaluose, veikiančios abipusiai – gebančios ne tik atspindėti, bet ir formuoti visuomenėje vyraujančias nuostatas.

Šiame magistriniame darbe siekiama atskleisti kaip dirbtinio intelekto įrankių potencialus taikymas teisėsaugoje atspindi viešajame medijų lauke ir kokios sąsajos iškyla šią problematiką analizuojant per kriminologinių socialinės kontrolės teorijų prieigas bei kokie galimi galios santykiai ir socialinės kontrolės aspektai glūdi už šių naratyvų. Temos aktualumą galima pagrįsti akademinėje pasaulio bendruomenėje vykdomų tyrimų gausa apie inovatyvių technologijų, grįstų dirbtinio intelekto instrumentais taikymą bei poveikį teisėsaugos institucijų darbo organizavimui .(Chun 2008; Haley, Burrell 2025; Heinlein, Huchler 2024; Yeung 2018; Zuboff, 2019)

Lietuvoje diskusijos apie dirbtinio intelekto taikymą teisėsaugoje dar itin naujos, fragmentiškos ir daugiau orientuotos į analizę per teisinę prizmę – dirbtinio intelekto taikymą teisėsaugoje ir to poveikį nusikalstamumo lygio pokyčiams (Chukaieva, Matulienė 2023), dirbtinio intelekto naudojimo galimybes teismų sistemoje (Limante, Sukyte, 2025). Šiuo magistriniu darbu ir jame atliekamu tyrimu siekiama papildyti temos ištirtumą Lietuvoje, pridodant Lietuvos naujienų portaluose vystomo dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje diskurso kiekybine ir kokybine analize per kriminologinę socialinės kontrolės teorijų prizmę.

Šio darbo tikslas yra atskleisti ir palyginti, kaip dirbtinio intelekto taikymo teisės saugoje diskursas konstruojamas skirtingų Lietuvos naujienų portalų kontekste per socialinės kontrolės teorijų elementus. Keliami uždaviniai

1. Atskleisti M. Foucault, S.Cohen ir T. Hirschi socialinės kontrolės teorijas, pagrindimus ir galimas sąsajas dirbtinio intelekto priemonių taikyme teisės saugoje.
2. Vykdant kiekybinį tyrimą išanalizuoti bendras Lietuvos naujienų portaluose 2020–2025 metais viešintų publikacijų charakteristikas, susijusias su dirbtinio intelekto instrumentų taikymu teisės saugoje. Nustatyti šios temos dinamiką.
3. Išskirti ir įvertinti socialinės kontrolės elementus, atspindinčius kokybinio tyrimo metu analizuotuose straipsniuose bei atpažinti DI pateikimo teisės saugos kontekstuose formas.
4. Kokybiniu tyrimu įgauti gilesnį supratimą apie aktualių publikacijų atskleidžiamas diskursą formuojančias charakteristikas.

Darbą sudaro 3 dalys - Teorinė dalis, empirinė dalis, išvados. Pateikiami priedai.

1. Kriminologinės teorijos ir DI taikymas teisėsaugoje

Dirbtinio intelekto integravimas į teisėsaugą žymi esminę nusikalstamumo kontrolės strategijų transformaciją. Integruojant dirbtinį intelektą į teisėsaugos funkcijas, pavyzdžiui, prognostinę policijos veiklą, stebėjimą ir sprendimų priėmimą, siekiama užtikrinti didesnę efektyvumą ir patikimumą, tačiau ši raida taip pat kelia esminių etinių ir teisinių klausimų, susijusių su pilietinėmis laisvėmis, galimais šališkumais ir sistetine diskriminacija. Skirtingos kriminologinės teorijos geba suteikti įvairiapusių teorinius pagrindus dirbtinio intelekto vaidmeniui teisėsaugoje analizuoti, tačiau šiame darbe pasirinkta gilintis į teorijas, apimančias socialinės kontrolės problematiką, gilinantis į kritinius teorinius pagrindus, kurie leistų kelti klausimus ne tik apie tokių technologijų funkcionalumą, bet ir apie jų platesnes socialines pasekmes.

Socialinės kontrolės teorijose dėmesys daugiausia skiriamas mechanizmams, kuriais visuomenė reguliuoja elgesį ir įtvirtina prisitaikymą prie nustatytų normų ir teisinių sistemų. Šios teorijos skiria formalią socialinę kontrolę, kuri apima struktūrizuotus ir institucionalizuotus mechanizmus, naudojamus teisėsaugos institucijų, ir neformalią socialinę kontrolę, kuri apima bendruomeninius, kultūrinius ir tarpasmeninius tvarkos palaikymo metodus. Vis didėjantis dirbtinio intelekto (DI) dominavimas abiejose socialinės kontrolės formose reiškia esminę valstybių taikomų visuomenės reguliavimo metodų transformaciją. Šiam pokyčiui būdingas stebėjimo priemonių stiprinimas, kurį kartu lydi socialinių interakcijų pokyčiai ir bendruomenės pasitikėjimo erozija.

Viena iš kriminologinių teorijų, kurių rėmais galima analizuoti dirbtiniu intelektu grįstų technologijų naudojimą teisėsaugoje yra M. Foucault išvystyta panoptikono teorija, tačiau svarbu pažymėti šios teorijos ištakas. XVIII a. viduryje – XIX a. pradžioje inžinierius ir architektas Samuelis Benthamas sukūrė centralizuoto stebėjimo ir žvilgsnio asimetriją grįstą efektyvaus fabriko planą, kurį giliai apmąstė ir kone visą gyvenimą skyrė siekiant patobulinti S. Benthamo brolis - anglų teisės teoretikas, filosofas ir aktyvus reformų iniciatorius Jeremy Benthamas. Tačiau skirtingai negu brolis, J. Benthamas šiame projekte įmatė universalesnio panaudojimo schemą, kurią taikant galima optimizuoti ne vien gamybinių fabrikų veiklą, bet ir „<...> pačias įvairiausias institucijas: psichiatrijos ligonines, fabrikus, pataisos namus, mokyklas, prieglaudas, ligonines ir t. t., o visų pirma, žinoma, kalėjimus“ (Kaziliūnaitė 2020, p. 38). J. Benthamas savo laiškuose detalai aprašė tobulo kalėjimo schemą, kurią pavadino panoptikonu – griežtu architektūriniu sprendimu grįstą kalėjimo struktūrą, kurią sudaro žiedo pavidalo pastatas su stebėjimo bokštu viduryje (Bentham cit. pg. Kaziliūnaitė, 2020, p. 38). Tokio pastato dizaino logika pagrįsta absoliučia nežinomybe kada kalinys yra stebimas, o kada ne, kas veda į

totalią savidiscipliną net be pastovios išorinės kontrolės. Slovėnų psichoanalizės teoretikas, filosofas Miran Božovič'ius, parašęs svarbų įvadą J. Benthamo laiškas pastebi, jog „<...> ne įsitikinimas, kad nuolat esi stebimas, o būtent nežinojimas, kada esi, o kada nesi stebimas, turėjo sukurti kalinyje vidinį kalėjimą ir paversti jį visada būdraujančiu savęs paties prižiūrėtoju. Nežinomybė – geriausias pavergimo būdas, nes akumuliuoja discipliną ne tik kūne, bet ir sieloje, taip garantuodama valdžios totalumą“ (Bentham cit. pg.Kaziliūnaitė, 2020, p. 38). Šie apmąstymai apie totalią kūno ir sielos discipliną, vidinio kalėjimo sukūrimą ir tobulą discipliną paskatino ateities mokslininkus žvelgti plačiau bei atrasti šią discipliną iš kitokių perspektyvų.

XX a. J. Benthamo idėjos buvo atrastos naujai – 1975 m. prancūzų filosofas Michelis Foucault išleido tikra sensacija tapusią knygą „Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas“, kurioje J. Benthamo vystytas panoptikono idėjas analizavo jau ne kaip architektūrinius sprendimus, bet kaip šiandienybėje egzistuojančius visa persmelkiančius (savi)kontrolės mechanizmus. Foucault praplečia J. Benthamo modeliuotą discipliną nuo pavienių įstaigų optimizavimo iki visuotinio panoptinio mechanizmo - „<...> panoptikonas jau nebe pastatas, o visos visuomenės karkasas, kuriame individai kiekvieną akimirką įgyvendina savo pačių pavergimą. J. Benthamo panoptinio kalėjimo sampratą Foucault taiko kaip metaforą, atskleidžiančią galios pasklidimą bei cirkuliaciją visuomenės kūne“ (Kaziliūnaitė 2020, p. 39). Foucault sugretina stebėjimą, buvimą stebimu kaip vieną didžiausių valdžios taikytinų disciplinavimo būdų visuomenėje - įsigalintis žinojimas, jog visi piliečiai potencialiai yra stebimi visa matančios ir visur esančios valdžios „akies“ veikia kaip priverstinė disciplinarinė priemonė, skatinanti savireguliaciją ir paklusimą įstatymams bei visuomenėje nustatytoms normoms. Pasak Foucault, (1998, p.205) „disciplina „gamina“ individus; ją vartoja valdžia, individuose matanti objektus ir kartu savirealizacijos priemones“ - kiekvienas asmuo yra ir kalinys ir prižiūrėtojas, įkalintas savo vidiniame kalėjime ir maitinantis visuotinį panoptinį mechanizmą.

Panoptikono teorija yra ganėtinai nauja, tačiau iškyla vaizdas, jog autorius savo darbuose vengia tuomet jau pradėjusios vystytis naujųjų medijų temos. Pasak A. Kaziliūnaitės, „<...> panoptizmo interpretatoriai vėlesniais laikais susidūrė ir vis dar susiduria su klausimu, koks Foucault panoptizmo santykis su šių laikų žvilgsnio strategijomis, kurios sunkiai įsivaizduojamos be naujųjų technologijų“ - (2020, p.40). Pažymėtinas norvegų sociologo Thomas Mathiesen indėlis ir svarbūs samprotavimai apie panoptikoną ir sinoptikoną - straipsnyje Žiūrovų visuomenė autorius kvestionuoja panoptikono teoriją remiantis tuometiniais realybės duomenimis, visuomenėje išaugus televizijos ir žiniasklaidos pasiekiamumui „<...> dauguma įgavo vis augančią galią stebėti mažumą – VIP'us, reporterius, žvaigždes, kone naują klasę viešojoje sferoje“ (Mathiesen 1997, p. 219). Pagal autorių, vienu metu

visuomenę charakterizuoja ir panoptinis (mažuma stebi daugumą) ir sinoptinis (dauguma stebi mažumą) mechanizmai. Tačiau Kaziliūnaitė (2010) pažymi, jog Mathiesen'o straipsnis, buvęs tarsi kritika Foucault, nėra toks tikslus – Mathiesen'as neaptaria pačioje televizijoje vykdomo, žiūrovams ir vartotojams nematomo televizijos žvilgsnio atgal – reitingavimo, žiūrovų statistikos monitoringo, tad aiškėja, jog sinoptikono - panoptikono mechanizmų santykis yra tamptariai susijęs. Šiandieną televiziją vis labiau pakeičia kompiuterių, interneto ir algoritmų pasaulis, kuriame taip pat vienu metu stebime ir esame stebimi – būdami stebėtojais ir informacijos vartotojais sutinkame su informacijos apie mus rinkimu, profiliavimu, klasifikacija, tad galima kelti prielaidą, kad Foucault aprašyto panoptikono koncepcijos ir joje apibrėžiamos disciplinarinės galios ir socialinės kontrolės santykis ir išraiška naujųjų technologijų bei algoritmų pasaulyje yra itin kompleksiška ir nevienalytė.

Michel'io Foucault teorinė prieiga gali būti svarbus įrankis analizuojant dirbtinį intelektą bei juo remtų technologijų naudojimą teisėsaugoje. Ispanų tyrėjas Damián Tuset Varela (2024) tiria šią sankirtą straipsnyje „Dirbtinio intelekto teisinis reguliavimas per Michel'io Foucault prizmę: Biogalia, sekimas ir teisinio normatyvumo rekonfigūracija “– autorius gilina i dirbtiniu intelektu grįstų technologijų, kaip šių laikų technologinio aparato gebėjimą stiprinti priežiūros ir kontrolės struktūras, atspindinčias Foucault disciplinarinės galios, biogalios (angl. biopower) ir „savasties technologijų“ (angl. technology of the self) koncepcijas.

Pasak Foucault „Disciplina diegiama naudojant prievartos mechanizmą, pagrįstą žvilgsnio technika; tai aparatas, kur stebėjimo metodai leidžia valdžiai atlikti savo funkcijas, o stebimieji prievarta atveriami visų žvilgsniams” (1998, p.206). Tokiu būdu disciplinarinė galia pasireiškia per subtilią, bet nepertraukiamą stebėjimo sistemą ir tokios sistemos normalizacijos procesus. Šią visumą kartu su panoptikono metafora galima sugretinti su šiandieniniu dirbtiniu intelektu grįstų technologijų naudojimu socialinės kontrolės užtikrinimo procese (Varela 2024). Panoptinės koncepcijos aktualumas dirbtinio intelekto srityje ypač išryškėja tiriant tokias stebėsenos technologijas kaip veido ar biometrikos atpažinimas, asmens duomenų stebėjimas ir prognostinė analizė. Šie įrankiai geba sukurti valdžios ar korporacinių kūnų nepertraukiamą ir nepastebimą asmenų priežiūros mechanizmą, taip sudarant sąlygas asmenų savireguliacijai tikintis būti stebimiems.

Kita svarbi yra Foucault biogalios samprata – ji peržengia atskirus individus ir savo reguliacinę įtaką išplečia iki populiacijos lygmens. Tokia galios forma pasitelkdama institucijų ir praktikų visumą reguliuoja visas gyvenimo sritis, daugiausia dėmesio skiriant sveikatai, produktyvumui ir socialinėms normoms (Varela 2024). Šis konceptas suteikia galimybę nagrinėti dirbtinio intelekto naudojimą

teisėsaugoje kaip potencialų biogalios institucinį įrankį, gebantį atpažinti, apibrėžti ir kontroliuoti asmenis renkant duomenis bei atliekant prognostinę analizę. Kadangi dirbtinio intelekto sistemos vis labiau integruojamos į sprendimų priėmimo procesus kyla klausimai ir iššūkiai, susiję su autonomija, asmens duomenų saugumu, asmens teise į privatumą ir teisinių sistemų gebėjimu prisitaikyti siekiant apsaugoti asmenis nuo netinkamos šių technologijų įtakos (Varela 2024). Svarbu pažymėti, jog šie iššūkiai nėra vienpusiški – siekiant suprasti šių reiškinių kompleksiskumą svarbu kvestionuoti abipuses teisėsaugos pareigūnų ir visuomenės gyventojų reakcijas bei patirtis.

Foucault „savasties technologijų“ koncepcija gilinasi kaip subjektai sąmoningai formuoja savo individualią tapatybę ir elgesį, reaguodami į visuomenės standartus ir galios struktūras. Šios technologijos skatina savireguliaciją, dažnai veikiamą išorinio spaudimo. „Savasties technologijų“ samprata galima remtis tiriant asmenų sąveiką su dirbtiniu intelektu ir šios sąveikos daromam poveikiui elgsenai ir savęs suvokimui, tuo pačiu atsižvelgiant į autonomijos ir atstovavimo klausimus (Varela 2024). M. Foucault disciplinarinės, biogalios ir „savasties technologijų“ koncepcijos išlieka aktualios, tačiau įgauna šiuolaikinį atspindį DI technologijų taikymo formose ir formalios socialinės kontrolės, stebėjimo ir disciplinavimo mechanizmuose bei jų transformacijoje, tas šias Michel'io Foucault sampratas nagrinėti ir paralelizuoti su DI taikymo teisėsaugoje klausimu išlieka aktualu.

Kita šiam darbui aktuali kriminologinė teorija, padedanti suprasti dirbtiniu intelektu grįstų technologijų naudojimą teisėsaugoje yra Stanley Cohen'o socialinės kontrolės ir jos kismo istorijos eigoje analizė, pirmą kartą pristatyta 1979 m. akademiniame žurnale „Contemporary Crises“ publikuotame Cohen'o straipsnyje „Baudžiamasis miestas: „Pastabos apie socialinės kontrolės išsklaidymą“ bei išplėta 1985 m. išleistoje knygoje „Socialinės Kontrolės Vizijos: Nusikaltimas, Bausmė ir Klasifikacija“. Abu šie šaltiniai meta iššūkį klasikinėms baudžiamosios teisės teorijoms, atskleidami socialinės kontrolės plėtrą, sklaidą ir „minkštėjimą“, vedantį prie to, ką Cohen'as vadina „tinklo plėtimu“ ir kontrolės dispersija (Cohen 1979; Cohen 1985).

Šiame darbe vystomai temai aktualią teoriją S. Cohen'as pristato siekdamas apibūdinti baudžiamosios teisės reformos paradoksą, pasireiškiantį deinstitucionalizuotų įkalinimo alternatyvų, tokių kaip probacija ar viešieji darbai, tapimu naujomis socialinės kontrolės formomis vietoje pirminio siekio įprastinę įkalinimo sistemą pakeisti naujomis praktikomis. Dėl įkalinimo „alternatyvų“ į sistemą tendencingai įtraukiama daugiau asmenų, palyginti su skaičiumi, kuris būtų buvęs pasiektas taikant vien įkalinimą, taip išplečiant socialinės kontrolės mastą (Cohen 1985). S. Cohen'as pateikia žvejybos terminų metaforą, į kurią įeina svarbūs faktoriai, įvardinti tinklo plėtimu, tinklo tankėjimu, ribų

susiliejiu ir skverbimusi (angl. net widening, mesh-thinning, blurring, penetration)(Cohen 1985, p.43). Visų šių faktorių raiška apibūdina „<...> gilesnį socialinės kontrolės skverbimąsi į socialinį kūną“ (Cohen 1985, p.77).

Tinklo išplėtimo metafora apibūdina procesą, kurio metu naujos kontrolės formos įvedamos kartu su esamomis baudžiamosiomis priemonėmis, o ne vietoje jų. Nepaisant to, kad tokios naujovės dažnai pateikiamos kaip bausmės alternatyva, dėl jų dažnai daugiau asmenų patenka į oficialią kontrolę – naujos priemonės ne pakeičia senąsias, bet jas papildo ir išplečia, taip išplėsdamos socialinės kontrolės tinklą. Cohen'as šį terminą vartojo kalbėdamas apie bendruomenines sankcijas, pavyzdžiui, lygtinio paleidimo ar perorientavimo programas. Bendruomeninių programų intervencijos slenksčio mažėjimas apibūdinamas tinklo tankėjimu — „<...> didėja bendras intervencijos intensyvumas, nes seniems ir naujiems deviantams taikomos tokio lygio intervencijos (įskaitant tradicinę institucionalizaciją), kurių jie anksčiau nebūtų sulaukę (tankesni tinklai)“ (Cohen 1979, p.347; Cohen 1985, p.44). Taip į socialinės kontrolės akiratį patenka daug didesni visuomenės narių mastai ir šiam tikslui Cohen'as pažymi „prevencinių programų“ vaidmenį, kuris pasireiškia kito „tinklo metaforos“ dėmens analizėje.

Trečias aktualus Cohen'o socialinės kontrolės tinklo platinimo metaforos dėmuo yra ribų susiliejiimas. Sekant S. Cohen'o mintį tiek tradicinių, tiek šiuolaikinių socialinės kontrolės formų mastas, pasiekiamumas ir intensyvumas žymiai padidėjo ir tai lėmė vis didesnę kontrolės dėmesio centro dispersiją ir difuziją – išsisklaidymą ir pasklidimą – taip ribos tarp kontrolės pasiekiamų ir nepasiekiamų subjektų tapo susiliejusios ir neaiškios (Munro 2016). Tuo pačiu ribų susiliejiimas atspindi bendruomeninėje reformoje įsteigtų multifunkcinių bendruomeninių centrų specifikoje – Cohen'as pažymi, jog „<...> tai, kad daugelis šių daugiafunkcinių centrų yra skirti ne tik nuteistiems nusikaltėliams, bet veikia ir kaip prevencinės, diagnostinės ar patikros (angl. „screening“) įstaigos, skirtos potencialiems, iki-delinkventams ar didelės rizikos grupėms, turėtų mus įspėti apie svarbesnes šio administracinio siurrealizmo susiliejiimo formas“ (Cohen 1979, p. 345-346). Taip socialinės kontrolės ribos ne tik sulieja visuomenę plačiuoju aspektu, bet „<...> tampa sudėtinga žinoti kur baigiasi kalėjimas, kur prasideda bendruomenė <...>“ (Cohen 1985, p. 57).

Tinklo metaforos paskutinis dėmuo yra skverbimasis – „<...> valstybė imasi vis aktyvesnio vaidmens nukreipiant, koordinuojant ir planuojant baudžiamosios teisėsaugos sistemą, kuri gali užtikrinti nuodugnesnį ir pateisinamesnį skverbimąsi į suinteresuotas visuomenės grupes“ (Cohen 1985, p. 23). Reikšmingomis kontrolės skverbimosi sferomis yra atpažįstamos šeimos, mokyklos ir kaimynysčių sistemos – „Sistema įsiskverbia į šeimos, mokyklos ir kaimynystės erdvę; ji bando

sustiprinti esamus kontrolės procesus, eksportuodama disciplinos ir kontrolės būdus, kurie būdingi „jos pačios“ erdvėms; ji visa tai racionalizuoja apeliuodama į viziją, kaip kadaise atrodė ar dabar turėtų atrodyti tikroji šeima, mokykla ar bendruomenė, ir šios institucijos toliau keičiamos, o ne atkuriamos iki pradinės būklės“ (Cohen 1985, p.83). Tokia kontrolės skvarba yra nematoma ir su laiku tampa internalizuojama – taisyklių paisymas tampa pasiekiamas ne jėga, o normalizacija.

Analizuojant šiuolaikinių technologijų, grįstų dirbtiniu intelektu praktinį naudojimą teisėsaugos institucijų rankose S. Cohen'o XX a. pabaigoje vystyta „tinklo plėtimosi“ metafora ir jos dėmenys atsiskleidžia naujai. Cohen'o teorijos rėmuose dirbtinio intelekto diegimas teisėsaugos funkcijose gali būti traktuojamas kaip šiuolaikinių priežiūros sistemų progreso vaisius, kuriuo teisėsaugos institucijos elgesio reguliavimą papildo duomenimis pagrįsta prognostinė analizė ir automatizuotomis stebėjimo sistemomis. Prognostinės bei pavojingų situacijų ar veiksmų atpažinimą lengvinančios policijos sistemos nepanaikina tradicinių stebėjimo ar patruliavimo formų; priešingai, jos padidina asmenų, kuriems taikoma stebėseną ar intervenciją, skaičių žmogaus sprendimų priėmimo procesus papildydama algoritmine kontrole. Užtuot mažinus nusikalstamumo lygį verta apmąstyti tai, kad dirbtinis intelektas gali praplėsti įvairesnių elgesio formų kriminalizaciją ar laikymą rizikingomis ir vertomis teisėsaugos pareigūnų kaip socialinės kontrolės vykdytojų reagavimo.

Nagrinėjant dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje poveikį formalios socialinės kontrolės vystymosi procesams svarbu atsižvelgti tiek į Michel'io Foucault panoptikono teorijos visuotinio stebėjimo logiką, tiek Stanley Cohen'o tinklo plėtros dinamiką. Foucault teorinis modelis leidžia suprasti, kaip nuolatinis matomumas geba paveikti visuomenės narių elgesį, o Cohen'o „tinklo plėtimosi“ metaforos modelis gali atskleisti kaip dirbtinis intelektas plečia teisėsaugos kontrolės aprėptį bei tuo gali prisidėti prie naujų veiklų kriminalizavimo ar socialinės nelygybės išraiškų reaguojant ar kuriant „rizikos taškus“ ir galimai netikslingai paskirstant teisėsaugos priežiūrėtojų resursus. Kartu šios teorinės prieigos aktualiai atspindi dirbtinio intelekto išteklių naudojimą teisėsaugoje per socialinės kontrolės teorijų, orientuotų į formalią kontrolę prizmę.

Anksčiau aptartos teorinės prieigos labiau orientuojasi į formalią socialinę kontrolę, apimančią vyriausybiniam ir instituciniam lygmenyje įtvirtintus įstatymus ir taisykles, diktuojančius priimtina elgesį. Tačiau žvelgiant į DI naudojimo teisėsaugoje problemą ir tai, jog skaitmeniniame amžiuje DI vis dažniau tarpininkauja tarpasmeniniuose santykiuose svarbu atsižvelgti ir į kriminologines teorijas, analizuojančias neformalią socialinę kontrolę. Neformali socialinė kontrolė gimsta socialinėse institucijose, tokiose kaip šeima, mokykla, darbovietė, draugų ratas ar bendruomenė ir apima

subtilesnius veiksnius – visuomenines normas ir bendruomenės lūkesčius, kurie elgesį reguliuoja per neverbalinius signalus ir tarpasmeninius santykius (Britt, Rocque 2015). Atskleisti neformalios kontrolės aspektą gali padėti Travis'o Hirschi socialinės kontrolės teorija, kurios pagrindas yra socialinių ryšių aktualumas delinkvencijos įtakai.

Travis'as Hirschi 1969 m., kontrastuodamas su įtampos ir kultūrinės deviacijos teorijomis išplėtojo savitą kontrolės teorijos modelį, pagal kurį „delinkventinis elgesys yra susilpnėjusio ar nutrūkusio ryšio su visuomene rezultatas“ (Hirschi 2002, p.16). Pagal Hirschi klasifikaciją socialinį ryšį sudarė keturi pagrindiniai elementai: prisirišimas prie kitų žmonių, įsipareigojimas siekti tradicinių tikslų, dalyvavimas tradicinėje veikloje ir įsitikinimai, atitinkantys visuomenės normas ir vertybes. Atitinkamai, kuo didesnis visų šių keturių elementų lygis, tuo stipresnis socialinis ryšys su tradicine visuomene ir tuo mažesnė tikimybė, kad asmuo darys nusikalstamas ar delinkventines veikas (Britt, Rocque 2015). Galima kelti prielaidą, jog dirbtiniu intelektu grįstos technologijos geba paveikti socialinius ryšius, kurie asmenis skatina veikti prosocialiai.

Pasak Hirschi, šeima yra vienas iš „centrinių prierašumo elemento kintamųjų“ (Hirschi 2002, p.86), tad aktualu atsižvelgti į dirbtinio intelekto įsitraukimą į šeimos funkcijas. Yunike, Y., Rehana, R., Misin, M., Kusumawaty, I. (2023) atliko išsamų tyrimą, kurio metu pasitelkiant literatūros analizės metodą apžvelgė dirbtinio intelekto įrankių pasitelkimą skatinant pozityvią tėvystę ir ugdant vaikų psichinę sveikatą. Šio tyrimo duomenimis dirbtinis intelektas daro reikšmingą teigiamą poveikį vaikų psichikos sveikatai, taip pat atpažinta, kad naudodami dirbtinį intelektą tėvai įgyja reikšmingų pozityvios vaikų priežiūros įgūdžių. Išskiriami ir neigiami aspektai – dirbtinio intelekto naudojimas gali vystyti tėvų priklausomybę nuo dirbtinio intelekto įrankių perteklinio naudojimo kaip pagalbos šaltinio. Autorės apibendrinant teikia išvadą, kad dirbtinio intelekto technologijų kūrimo ir tinkamo naudojimo tyrimai yra itin reikalingi siekiant gerinti dirbtinio intelekto įrankių, pasitelkiamų vaikų ugdymui šeimoje, kokybę bei išsiaiškinti apie šių instrumentų naudojimo ypatumus. Kitas aktualus tyrimas taip pat atspindi DI technologijų poveikį šeimai – Szondy, M. B., ir Magyary, Á. (2025) nagrinėjo, kaip inovatyvios technologijos, įskaitant dirbtinio intelekto sistemas – išmaniuosius balso asistentus ir pokalbių robotus – geba paveikti šeimos dinamiką ir šeimos narių komunikaciją. Autorės pažymi, kad DI integravimas į šeimos sistemas gali būti naudingas, tačiau būtina šią integraciją valdyti atsakingai, užtikrinant, kad ji atitiktų šeimos vertybes ir prisidėtų prie šeimos ryšių stiprinimo. Keliami išvada pažymi dirbtinio intelekto raštingumo ugdymo šeimose svarbą tam, kad būtų lengviau veiksmingai orientuotis dirbtinio intelekto technologijų subtilybėse ir išnaudoti jų teikiamą naudą. Šie tyrimai atspindi DI skvarbą į šeimos ir vaikų ugdymo šeimoje lauką, tad pasitelkiant T. Hirschi teoriją

galima kelti prielaidą, jog technologijos, grįstos dirbtiniu intelektu turi svarų potencialą abipusiai paveikti prisirišimo prie kitų žmonių socialinių ryšių elementą per šeimos kaip socialinės kontrolės mechanizmą šį elementą stiprinant ir arba potencialiai trikđtant.

T. Hirschi socialinių ryšių teorija suteikia specifinę perspektyvą vertinti DI kaip socialinės kontrolės priemonę. Tradiciniai neformalūs kontrolės mechanizmai yra įsišakniję bendruomenėje, šeimoje ar religinėse institucijose, tačiau dirbtinis intelektas įveda naują skaitmeninės neformalios kontrolės formą, kuri pasižymi subtiliu pobūdžiu, visuotinumu ir automatiškumu (Yeung, 2018b). Priešingai nei kontrolės priemonės, grindžiamos bendromis moralinėmis vertybėmis, šios kontrolės priemonės taikomos naudojant duomenų analizę, elgesio modelių prognozavimą ir automatizuotą stebėjimą, todėl šios technologijos gali ne tik sustiprinti tradicines neformalias kontrolės priemones, bet ir jas apeiti ar pakeisti.

Socialinės kontrolės teorijų autoriai, ypač Michel Foucault, Stanley Cohen ir Travis Hirschi siūlo vertingas analitines prizmes, padedančias atpažinti, kaip DI paveikia valdymo, stebėjimo ir normatyvinės tvarkos ribas. Foucault (1998) koncepcija, pagal kurią valdžia yra išsklaidyta per institucijas, technologijas ir diskursyvias praktikas geba padėti įprasminti DI ne tik kaip neutralų instrumentą, bet ir kaip drausminės galios bei biogalios reguliacijos mechanizmą, kuriame individai yra veikiami algoritminio stebėjimo ir kategorizavimo. Tuo tarpu, Stanley Cohen'o (1985) sąvokos suteikia galimybę kritiškai įvertinti, kaip DI sudaro sąlygas kokybinei kontrolės transformacijai, išplečiant ją už tradicinės policijos veiklos ribų į kasdienį gyvenimą ir pilietinę erdvę, dažnai prisidengiant saugumo pretekstu. Hirschi (1969) socialinių ryšių teorija suteikia įžvalgų, kaip didėjantis priklausomumas nuo nuasmenintų algoritmais grįstų mechanizmų gali susilpninti neformalius socialinius ryšius ir bendruomenės kontrolę, pakeičiant juos technologinėmis sistemomis, kurios per duomenimis grindžiamą logiką geba transformuoti pasitikėjimą, konformizmą ir deviaciją. Dirbtinio intelekto technologijų diegimas teisėssaugoje geba iš pagrindų keisti nusikaltimų prevencijos ir policijos darbo praktinius aspektus, taip pat pagrindinę socialinės kontrolės struktūrą visuomenėje. Šios technologijos prisideda prie naujų stebėjimo, reguliavimo formų atsiradimo, kurios veikia ne tik formaliai (instituciniu lygmeniu), bet ir neformaliai. Jos gali daryti įtaką piliečių elgesiui, sąmoningumui ir pasitikėjimui valstybe. Todėl, siekiant suprasti šių naujovių niuansus bei socialines ir vertybines prielaidas, vertinga gilintis į dirbtiniu intelektu grįstų technologijų naudojimo teisėssaugoje konstravimą per socialinės kontrolės teorijų prizmę.

2. Dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje diskurso konstravimas Lietuvos žiniasklaidoje

2.1. Metodologija

Šiame skyriuje pristatoma tyrimo metodologija – aptariama **tyrimo problema**, pristatomas **tyrimo tikslas**, aprašomas **tyrimo metodas**, tyrimo **atrankos** bei informacijos rinkimo būdas, tyrimo metų gautų duomenų **analizės metodai**. Pasitelkiant aprašytus socialinės kontrolės ir viešojo saugumo teorinius pagrindus aprašomi ir analizuojami **tyrimo rezultatai** bei apžvelgiami atlikto tyrimo ribotumai.

Tyrimo fokusas – Dirbtinio intelekto naudojimo teisėsaugos veikloje prezentacija žiniasklaidoje.

Tyrimo objektas – Populiariausi internetiniai žiniasklaidos portalai ir nacionalinio transliuotojo žiniasklaidos portalas.

Tyrimo tikslas – atskleisti ir palyginti koks dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje diskursas konstruojamas skirtingų Lietuvos masinių medijų kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

- 1 Atrinkti aktualius straipsnius iš pagrindinių Lietuvos naujienų portalų (15min, Delfi, LRT, TV3).
- 2 Išanalizuoti **bendras** publikacijų, kuriose pateikiamos naujienos susijusios su dirbtinio intelekto technologijų naudojimu teisėsaugoje, **charakteristikas**
- 3 Išskirti dirbtinio intelekto naudojimo teisėsaugoje temas **dinamiką**.
- 4 Išskirti kokie **socialinės kontrolės elementai** atsispindi publikacijose susijusiose su dirbtiniu intelektu ir teisėsaugos tematika.
- 5 Atpažinti **kokiame teisėsaugos kontekste** yra pateikiamos žinios apie DI

Atrankos kriterijai: pagal numatytus raktinius žodžius rastos publikacijos nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 2025 m. gegužės 1 d.

Metodas: mišrus turinio analizės metodas:

Kiekybinė analizė (Excel) – publikacijų kiekio, dažnio, tipo lyginimas.

Kokybinė analizė (MAXQDA Analytics Pro) – teminė kodų analizė.

Siekiant išpildyti tyrimo tikslą, remtasi tyrimo metu surinktais straipsniais publikuotais populiariuose Lietuvos naujienų portaluose – lrt.lt, delfi.lt ir 15min.lt ir lrytas.lt. Šių portalų pasirinkimas grindžiamas tarptautinės skaitmeninės ir įvairių medijų auditorijos matavimo įmonės Gemius duomenimis (GemiusAudience 2025), pagal kuriuos *delfi.lt*, *15min.lt*, *lrytas.lt* bei *lrt.lt* paskutiniuosius metus (2024.04-2025.04) vertinant mėnesio apžvalgas buvo vieni populiariausių internetinių naujienų tinklalapių Lietuvoje. Taip pat svarbu išskirti, jog *lrt.lt* tinklalapis pasirinktas ir dėl buvimo nacionalinio transliuotojo internetinių naujienų portalu, saistomu Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo (Valstybės žinios, 1996), pagal kurį nacionalinis transliuotojas įsipareigoja laikytis reglamentuotų reikalavimų, tarp jų informacijos pagrįstumo, faktų autorizuotumo, teisingumo, patikrintumo ir išsamumo. Nacionalinio transliuotojo naujienų portalų pasirinkimas įvestas dėl galimo didesnio objektyvumo, mažesnio sensacingumo ir atsakingesnio informacijos viešinimo.

Naudojant **kiekybinės publikacijų turinio analizės metodą** buvo siekiama apžvelgti **bendrą situaciją** įvardintose masinėse medijose, susijusią su publikacijomis apie dirbtiniu intelektu grįstų technologijų naudojimą teisėsaugos veikloje. Tam, kad būtų galima įgyvendinti šią apžvalgą, pasirinktuose naujienų portaluose atlikta **netikimybinė tikslinė atranka** - publikacijų paieška naudojant tikslinius raktinius žodžius. Pagrindiniu paieškos elementu tapo žodžių junginys „dirbtinis intelektas“, siekiant paiešką sukonkretinti pasirinkta įtraukti pagrindines šio žodžių junginio gramatinės formas: „dirbtinis intelektas“, „dirbtinio intelekto“, „dirbtiniam intelektui“, „dirbtinį intelektą“, „dirbtiniu intelektu“, „dirbtiniame intelektė“, taip pat plačiai vartojamą santrumpą „DI“. Šis pagrindinis terminas buvo derinamas su aštuoniomis teminėmis sąvokomis, atspindinčiomis dirbtinio intelekto panaudojimo teisėsaugoje aspektus:

„policija“ (policija, policijos, policijai, policiją, policijoje),

„nusikaltimai“ (nusikaltimas, nusikaltimai, nusikaltimo, nusikaltimų, nusikaltimui, nusikaltimą, nusikaltime),

„teisėsauga“ (teisėsauga, teisėsaugos, teisėsaugai, teisėsaugą, teisėsaugoje),

„saugumas“ (saugumas, saugumo, saugumui, saugumą, saugume),

„stebėjimas“ (stebėjimas, stebėjimo, stebėjimui, stebėjimą, stebėjime),

„sekimas“ (sekimas, sekimo, sekimui, sekimą, sekime),

„privatumas“ (privatumas, privatumo, privatumui, privatume, privatumą),

„kontrolė“ (kontrolė, kontrolės, kontrolei, kontrolę, kontrolėje).

Raktažodžių parinkimas grindžiamas siekiu atskleisti tiek technologinį, tiek sociopolitinį dirbtinio intelekto diegimo kontekstą. Taikant šiuos raktažodžius, buvo atlikta tikslinė paieška keturiose pagrindinėse Lietuvos naujienų platformose: 15min.lt, lrytas.lt, delfi.lt ir lrt.lt, pasitelkiant „Google“ paieškos sistemą bei nustatant tikslų laikotarpį naudojant datų filtravimo funkciją.

Pasirinktas analizuojamų publikacijų laikotarpis nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 2025 m. gegužės 1 d. Šis diapazono pradžios taškas pasirinktas neatsitiktinai – remiantis Lietuvos Policijos Departamento prie Lietuvos Respublikos Vidaus Reikalų Ministerijos 2020 metų veiklos ataskaita (2021) būtent nuo šių metų galima matyti inovatyvių technologijų susijusių su dirbtinio intelekto panaudojimu teisėsaugoje užuomazgas – „Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministrui pavestų valdymo sričių 2020–2022 metų strateginiame veiklos plane Policijos departamentui, siekiant didinti Policijos įstaigų veiklos efektyvumą, plečiant informacinių įrankių panaudojimą priskirtoms funkcijoms vykdyti, buvo pavesta identifikuoti techninio pobūdžio veiksmų reikalaujančius procesus ir standartinėms veiklos operacijoms atlikti įdiegti *informacinių technologijų priemones (robotus)*. 2020 m. buvo identifikuoti ir robotizuoti 5 techninių veiksmų reikalaujantys procesai“ (2021, p.17). Taip pat ši ataskaita išskiria ir policijos, siekdamos būti efektyvia šiuolaikine organizacija, savo veikloje nuolat diegiančia inovatyvias technologijas arba atnaujinančia ir tobulinančia esamas, plečia *informacinių įrankių panaudojimą* ir išskiria svarbiausi 2020 m. vykdytus informacinių technologijų projektus. Dėl šio fokuso į inovatyvias technologijas, kurios turi potencialą išaugti į technologijas, grįstas dirbtiniu intelektu, pradžios 2020 m. šiame darbe pasirinktas diapazonas nuo 2020m iki 2025 m tuo pačiu apibodamas **tyrimo imtį** laiko plotmėje. Analizuojamos publikacijos penkių metų laikotarpio eigoje gali padėti atskleisti išskylančius dėsningumus ir palyginti **koks dirbtinio intelekto** taikymo teisėsaugoje diskursas konstruojamas skirtingų Lietuvos masinių medijų kontekste bei kokia šio vaizdavimo **dinamika**. Taikant šiuos kriterijus viso rasta 211 publikacijų: 15min.lt – 43, delfi.lt – 56, lrytas.lt – 56, lrt.lt – 56 pagal kuriuos atlikta kiekybinė turinio analizė.

Kokybinei turinio analizei pasirinkta atrinkti aktualius analitinius straipsnius iš kiekvieno portalo – iš viso atrinkti 33 straipsniai. Iš portalo Lrt.lt – 8 straipsniai, lrytas.lt – 7, delfi.lt – 8, 15min.lt – 10 straipsnių. Straipsniai analizuoti programine įranga MAXQDA Analytics Pro sukūrus kodų sistemą, parengtą pagal teorinės dalies 1 skyriuje aprašytas kriminologines socialinės kontrolės teorijas ir jų pagrindines koncepcijas, žemiau pateikiama kodų ir jų paaiškinimų lentelė 1:

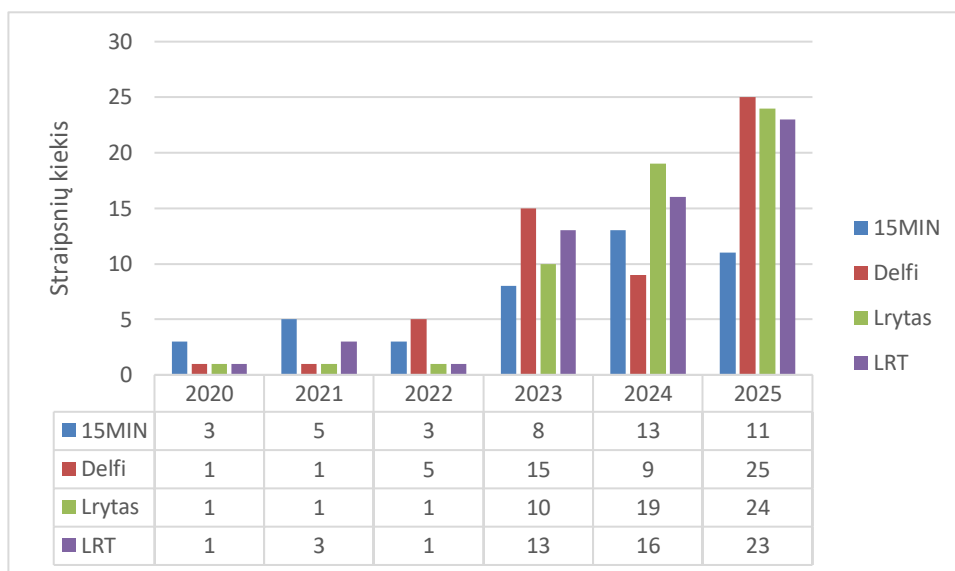
Kodas	Paiškinimas	Kodas	Paiškinimas
Panoptizmas – skaitmeninė stebėseną ir kontrolė	• DI naudojimas kamerų sistemoms, veido atpažinimui, duomenų sekimui. • Nuolatinė stebėseną kaip elgesio reguliavimo priemonė.	Baudimo ir stebėsenos perėjimas – neformali DI kontrolė	• DI perkelia baudimo mechanizmus iš tradicinių institucijų į kasdienį gyvenimą. • Skaitmeninė stebėseną per vartotojų duomenis ir socialinių tinklų analizę.
Disciplininė galia – DI teisėsaugos infrastruktūroje	• DI taikymas sprendimų priėmimui policijoje, teismuose, kalėjimuose. • Algoritminė kontrolė baudimo strategijose.	Kontrolės intensyvėjimas – nuolatinės priežiūros efektas	• Kaip DI sukuria technologinį panoptizmą skaitmeninėje erdvėje. • Algoritmų įtaka kasdieniui elgesio priežiūrai.
Paklusnus kūnas – visuomenės elgesio modeliavimas	• DI poveikis žmonių elgesiui, socialinei normatyvizacijai, tapatybės formavimui. • Savireguliacijos mechanizmai per nuolatinę technologinę priežiūrą.	Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas	• DI plečia teisėsaugos galimybes, bet kelia etinius klausimus. • Viešojo diskusija apie teisėtumą, duomenų apsaugą ir AI poveikį.
Biogalia – teisėsaugos perimta socialinė kontrolė	• DI taikymas kriminalinės rizikos vertinimui, prevencijai ir gyventojų stebėsenai. • Socialinės struktūros modifikavimas per teisėsaugos AI strategijas.	Prisirišimas – pasitikėjimas DI teisėsaugos mechanizmais	• Kaip visuomenė vertina DI naudojimą teisėsaugoje. • Algoritmų ir automatizuotų sprendimų patikimumo klausimai.
Savasties technologijos – individų tapatybės ir privatumo reguliavimas	• AI įtaka privatumui, savireguliacijai ir tapatybės stebėsenai. • Skaitmeninis sekimas kaip asmeninio elgesio koregavimo priemonė.	Įsipareigojimas – DI integracija į teisėsaugą kaip institucijų politika	• Teisėsaugos investicijos į AI technologijas. • Nusikaltimų prevencijos ir baudimo automatizavimas.
Kontrolės tinklo plėtra – AI stebėsenos ribų plėtimas	• DI teisėsaugoje įtraukia naujas socialines grupes į stebėjimo tinklą. • Prevenciniai algoritmai, nustatantys rizikos kategorijas.	Įsitraukimas – DI poveikis kasdieniam elgesiui	• DI keičia žmonių elgesio modelius ir sąveiką su teisėsauga. • DI naudojimas socialinei normatyvizacijai ir elgesio formavimui.
Preveninė intervencija – nusikaltimų prognozavimas prieš	• Kaip DI formuoja išankstinius nusikalstamo elgesio vertinimus. • Socialinės kontrolės mechanizmai, kurie veikia prevenciškai.	Tikėjimas – DI legitimumas ir etinis priimtumas	• Kaip visuomenė priima DI kaip normalią teisėsaugos priemonę. • Etiniai, filosofiniai ir teisiniai DI naudojimo aspektai.

jiems įvykstant			
-----------------	--	--	--

1 Lentelė. Tyrime naudojamų kodų pavadinimai ir paaiškinimai

3.2 Kiekybinė medijų turinio analizė

Atlikus paiešką Google paieškos įrankyje pirmiausia rasta 211 aktualių naudotinių straipsnių atitinkančių pasirinktus raktažodžius ir analizuojamo laiko rėmus – 2020 m. sausio 1 d. iki 2025 m. gegužės 1 d.– straipsnių pasiskirstymą pagal naujienų portalą metų eigoje iliustruoja 1 diagrama.

1 Diagrama. Straipsnių pasiskirstymas portaluose pagal metus

Kaip rodo 1 diagramoje pateikti duomenys visuose keturiuose interneto portaluose publikuojamų dirbtinio intelekto ir teisėsaugos diskursą vystančių straipsnių nuo 2020 m. tolygiai augo (išskyrus portalą 15min.lt, kuriame atsiranda palyginus daugiau publikacijų jau nuo 2020 m.) – publikacijų pikui esant didžiausiam 2025 m., nors analizuojamas tik 2025 m. pirmų keturių mėnesių laikotarpis. Toks tolygus temos padengiamumo augimas rodo, jog nors Lietuvos Policijos departamentas savo ataskaitose aptaria dirbtinio intelekto inovacijas jau 2020m. ataskaitoje (VRM, 2021) į žiniasklaidos dėmesio lauką ši tema žymiau patenka tik nuo 2023m. Tokį disonansą galima aiškinti tuo, jog žiniasklaidos mechanizmai nėra automatiniai – naujienų srautas, tarp jų ir naujienų apie kriminalinį pasaulį ir jo elementus, yra pateikiamas selektyviai ir tokiu būdu, siekiant „<...>pasiekti kuo didesnę auditoriją, žiniasklaidos priemonės linkusios pateikti išskirtinius, emociškai jautrius įvykius“, į kurių gretas šiame darbe analizuojama tematika gali neįeiti (Dobrynina iš Sakalauskas et al., 2011). Kitas

aspektas, galintis paaiškinti temos suaktyvėjimą nuo 2023 m. yra tai, jog kol efektyvios teisėsaugos inovacijos išeina į viešąjį lauką ir tampa aptariamose – „pasiveja“ žiniasklaidą –organiškai prabėga ženklus laiko tarpas. Iš šios pirminius duomenis rodančios lentelės taip pat galima matyti, kad visi keturi naujienų portalai suteikė ganėtinai panašų rezultatų skaičių tiriamo laikotarpio rėmuose – iš šios informacijos galima kelti prielaidą, jog tema sąlyginai panašiai aktuali bei atvaizduojama ganėtinai tolygiai visuose trijuose populiariausiuose Lietuvos žiniasklaidos portaluose ir Nacionalinio transliuotojo naujienų portale.

Duomenų filtravimo fazėje atpažinta, jog kai kurie straipsniai atspindi keliose raktažodžių kombinacijose, tad įvyksta duomenų dubliavimasis. Siekiant užtikrinti skaidrumą, besidubliuojantys duomenys bus aprašyti ir panaudoti analizėje apie raktažodžių aspektus, tačiau išimti iš analizės, kur apdorojami visi unikalūs duomenys.

Vykdamt paiešką tinklalapyje **15min.lt** viso rasta 43 straipsniai, tačiau 3 jų pasikartojo viso 7 kartus – apėmė kelias raktažodžių kombinacijas.

Straipsnis, pavadinimu „*5 mitai apie dirbtinį intelektą: ką apie jį turėtų žinoti kiekvienas?*“, publikuotas 2021-07-28d apėmė raktažodžius „dirbtinis intelektas ir privatumas“ ir „dirbtinis intelektas ir sekimas“.

Straipsnis pavadinimu „*Dėmesys saugumui: ką 2023-ieji žada vaizdo stebėjimo sistemų srityje?*“, publikuotas 2023-01-25 d. apėmė raktažodžius „dirbtinis intelektas ir saugumas“ bei „dirbtinis intelektas ir stebėjimas“.

3) Paskutinis 15min.lt publikuotas straipsnis apėmęs kelis raktažodžius buvo "*Dirbtinio intelekto aktas – svarbus ES skaitmeninės strategijos teisinis žingsnis*" – šis straipsnis apėmė tris raktažodžių kombinacijas – „dirbtinis intelektas ir privatumas“, „dirbtinis intelektas ir kontrolė“, „dirbtinis intelektas ir stebėjimas“.

Vykdamt paiešką tinklalapyje Delfi.lt viso rasti 56 straipsniai, iš kurių 7 pasikartojo 16 kartų – apėmė daugiau nei vieną raktažodžių kombinaciją. Išfiltravus besidubliuojančius straipsnius analizei liko 47 unikalūs straipsniai.

Straipsnis, pavadinimu „*„ChatGPT“ kūrėjas teigia, kad virtualūs darbuotojai gali prisijungti prie darbo jėgos jau šiemet: kas keisis?*“, publikuotas 2025.01.07 apėmė du raktažodžius – „dirbtinis intelektas ir saugumas“, „dirbtinis intelektas ir privatumas“.

Publikacija „*ChatGPT naudojimas darbe: produktyvumo įrankis ar papildomos rizikos*

šaltinis?“, publikuota 2024.06.16 apėmė du raktažodžius – „dirbtinis intelektas ir kontrolė“ ir „dirbtinis intelektas ir privatumas“.

Straipsnis, pavadinimu „*Europolas pranešė, kad tiriant bylą dėl dirbtinio intelekto sukurtos vaikų pornografinės medžiagos sulaikyti 25 asmenys*“, publikuotas 2025.02.28 apėmė du raktažodžių junginius – „dirbtinis intelektas ir nusikaltimai“ ir „dirbtinis intelektas ir teisėsauga“.

Straipsnis, pavadinimu „*Mindaugas Petrauskas. Dirbtinis intelektas – naujas galingas įrankis sukčių rankose*“, publikuotas 2023.03.15 apėmė tris skirtingus raktažodžių junginius – „dirbtinis intelektas ir nusikaltimai“, „dirbtinis intelektas ir teisėsauga“, „dirbtinis intelektas ir privatumas“.

Straipsnis „*Pareigūnai perspėja, kad pedofilai jau ėmė naudotis dirbtiniu intelektu – kuria iškrypėliškus vaizdus, kuriuose įžymybės atrodo kaip vaikai*“, publikuotas 2023.11.03 apėmė dvi raktažodžių kombinacijas „dirbtinis intelektas ir policija“, „dirbtinis intelektas ir stebėjimas“.

Publikacija pavadinimu „*Teisininkas pataria. Nukentėjote nuo nusikaltimo ir ketinate kreiptis į policiją. Ką vertėtų žinoti?*“, publikuota 2025.05.01 padengė dvi raktažodžių kombinacijas – „dirbtinis intelektas ir policija“, „dirbtinis intelektas ir nusikaltimai“.

Publikacija pavadinimu „*Trumpo sprendimai smogs JAV verslams, kuriuos jis pats skatino*“, paviėšinta 2025.03.22 padengė tris raktažodžių junginius: „dirbtinis intelektas ir policija“, „dirbtinis intelektas ir saugumas“, „dirbtinis intelektas ir privatumas“.

Vykdant paiešką tinklalapyje Lrytas.lt viso rasti 56 straipsniai, iš kurių 9 pasikartojo viso 23 kartus – apėmė kelias raktažodžių kombinacijas. Atmetus pasikartojimus analizei liko 41 unikalių straipsnis – penki straipsniai apėmė dvi kategorijas, trys straipsniai – tris, o vienas straipsnis padengė keturias kategorijas.

Publikacija pavadinimu „*Dirbtinio intelekto proveržyje – ekspertų dėmesys vaikų saugumui skaitmeniniame pasaulyje*“, publikuota 2025 m. kovo 18 d. „apėmė dvi raktažodžių kombinacijas – „dirbtinis intelektas ir nusikaltimai“ ir „dirbtinis intelektas ir saugumas“.

2024 m. rugsėjo 4 d. paviėšinta publikacija „*Lietuvos bendrovė pristatė didįjį kalbos modelį lietuvių kalbai, kuris padės tobulinti dirbtinio intelekto sprendimus*“ apėmė du raktažodžius – „Dirbtinis intelektas ir privatumas“ ir „dirbtinis intelektas ir stebėjimas“.

Publikacija „*Skaitmeninis amžius: kur baigiasi pažanga ir prasideda atskirtis?*“, publikuota 2024 m. lapkričio 5d. apėmė keturias skirtingas keturias skirtingas raktažodžių kombinacijas –

„dirbtinis intelektas ir nusikaltimai“, „dirbtinis intelektas ir kontrolė“, „dirbtinis intelektas ir sekimas“, „dirbtinis intelektas ir stebėjimas“.

Straipsnis „Rinkose „DeepSeek“ sukėlus šoką, paklausė, ką apie varžovą mano „ChatGPT“, publikuotas 2025 m. sausio 31 d., apėmė raktažodžių kategorijas „dirbtinis intelektas ir teisėsauga“ bei „dirbtinis intelektas ir kontrolė“.

Publikacija pavadinimu „Ministerija: iki rugpjūčio pradžios bus parengtas DI diegimo mokyklose veiksmų planas“, publikuota 2025 m. balandžio 17 d. aprėpė raktažodžių poras „dirbtinis intelektas ir teisėsauga“ ir „dirbtinis intelektas ir privatumas“.

Kitas straipsnis apėmęs kelias kategorijas yra 2025 m. gegužės 2 d. publikacija „Pristatė naują idėją: jau netrukus dirbtinis intelektas visiškai pakeis mums įprastą apsipirkimą“. Šiame straipsnyje padengtos kategorijos „dirbtinis intelektas ir saugumas“ bei „dirbtinis intelektas ir stebėjimas“.

Straipsnis, antrašte „ChatGPT“ – iššūkis autorių teisėms? Teisininkai atsako, ko galime tikėtis ateityje“, išleistas 2023 m. gegužės 16 d. aprėpia raktažodžių kombinaciją „dirbtinis intelektas ir teisėsauga“, „dirbtinis intelektas ir saugumas“, „dirbtinis intelektas ir privatumas“.

Publikacija, pavadinimu „Dvi mokinės iš Pumpėnų sukūrė vieną geriausių DI prototipų: idėja – nustebino“, publikuota 2025 m. balandžio 18 d. apėmė tris raktažodžių kombinacijas – „dirbtinis intelektas ir policija“, „dirbtinis intelektas ir nusikaltimai“ ir „dirbtinis intelektas ir teisėsauga“.

Paskutinis kelias raktažodžių kombinacijas apėmęs straipsnis iš portalo lrytas.lt buvo 2024 m. kovo 1 d. publikacija „Paaiškėjo svarbiausios technologijų tendencijos: 5G dominavimas, DI spurtas ir tvarus vartojimas“. Šis straipsnis padengė tris raktažodžių poras – „dirbtinis intelektas ir policija“, „dirbtinis intelektas ir saugumas“, „dirbtinis intelektas ir privatumas“.

Vykdamt paiešką tinklalapyje LRT.lt viso rasti 56 straipsniai, iš kurių 6 pasikartojo viso 12 kartų – apėmė kelias raktažodžių kombinacijas. Atmetus pasikartojimus analizei liko 48 unikalių straipsnių – šeši straipsniai apėmė po dvi raktažodžių poras.

Straipsnis, antrašte „Dirbtinis intelektas įtraukiamas į vis daugiau sričių: kai kur tai taps gyvybės ir mirties klausimu“, publikuotas 2021 m. lapkričio 30 d. padengė raktažodžių kategorijas „dirbtinis intelektas ir kontrolė“ ir „dirbtinis intelektas ir teisėsauga“.

2025m. vasario 04 d. išleista publikacija „Dirbtinis intelektas prieš dirbtinį intelektą: „ChatGPT“ įvertino naują varžovą „DeepSeek“ padengė paieškos raktažodžių kategorijas „dirbtinis

intelektas ir nusikaltimai“ bei „dirbtinis intelektas ir saugumas“.

Straipsnis *„Laikai keičiasi – iš knygų į „Google“, iš čia į „ChatGPT“: beveik pusė mokinių namų darbus daro jau su dirbtiniu intelektu“*, publikuotas 2023.10.12 aprėpė kategorijas „dirbtinis intelektas ir privatumas“ bei „dirbtinis intelektas ir policija“.

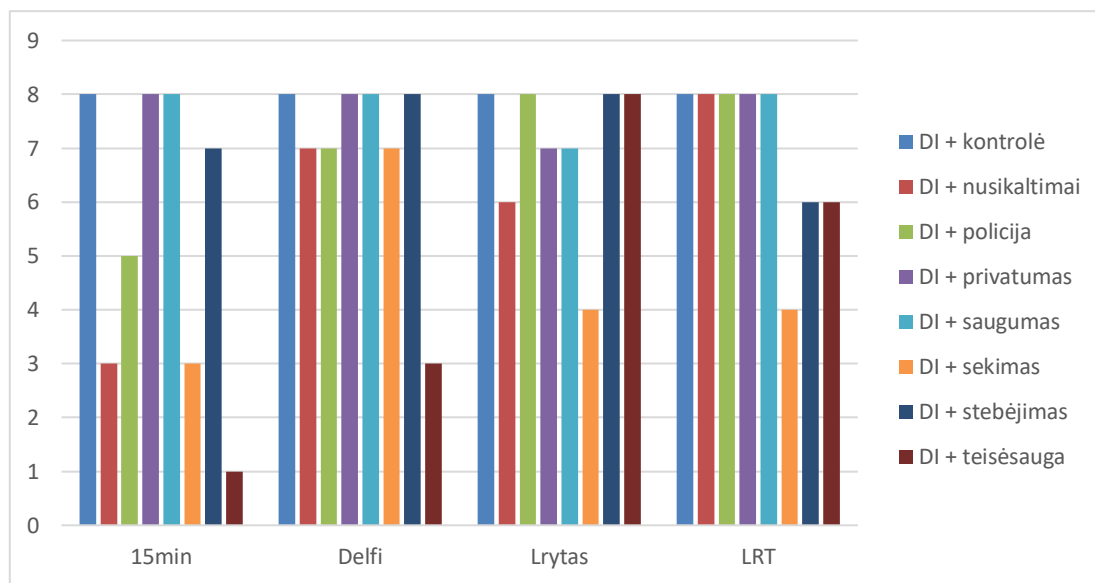
2025m kovo 17 d publikuotas straipsnis *„Matas Tamošaitis. Neringa Gaubienė. Dirbtinio intelekto atsakomybės iššūkiai“* apgaubė dvi skirtingų paieškos raktažodžių poras „dirbtinis intelektas ir teisėsauga“ bei „dirbtinis intelektas ir stebėjimas“.

Dar vienas straipsnis, aprėpęs kelias raktažodžių kategorijas buvo *„Pagerinote sugyventinio namą, o tada jums buvo parodytos durys? Kaip elgtis?“*, publikuotas 2025 balandžio 22 dieną ir aprėpė raktažodžių poras „dirbtinis intelektas ir privatumas“ bei „dirbtinis intelektas ir kontrolė“.

Paskutinis besidubliavęs straipsnis yra 2024 gegužės 29 d. publikuotas straipsnis *„Policija įspėja ruoštis sukčiams, pasitelkiantiems dirbtinį intelektą: bus realistiškiau“*, jis apima raktažodžių poras „dirbtinis intelektas ir nusikaltimai“ bei „dirbtinis intelektas ir policija“.

Iš šių pasikartojimų galima kelti prielaidą, jog analizei straipsniai, apimantys daugiau nei vieną paieškos raktažodžių kombinaciją galimai naudingiausi, tačiau tokia prielaida ne visada pasitvirtino – kaip pavyzdį galima pateikti lrytas.lt publikuotą straipsnį *„Dvi mokinės iš Pumpėnų sukūrė vieną geriausių DI prototipų: idėja – nustebino“*, publikuotą 2025 m. balandžio 18 d. ir apėmusį tris raktažodžių kombinacijas – „dirbtinis intelektas ir policija“, „dirbtinis intelektas ir nusikaltimai“ ir „dirbtinis intelektas ir teisėsauga“. Nors straipsnyje ir buvo paminimi raktažodžiai, jie buvo minimi sporadiškai ir turinys ne itin atitiko tyrimo tikslą padėti atskleisti koks dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje diskursas konstruojamas, nes raktažodžių egzistavimas nebūtinai lėmė temos aktualumą. Kita vertus Lrytas.lt publikacija *„Skaitmeninis amžius: kur baigiasi pažanga ir prasideda atskirtis?“*, publikuota 2024 m. lapkričio 5d. apėmė net keturias skirtingas raktažodžių kombinacijas iš aštuonių galimų – „dirbtinis intelektas ir nusikaltimai“, „dirbtinis intelektas ir kontrolė“, „dirbtinis intelektas ir sekimas“, „dirbtinis intelektas ir stebėjimas“, šis straipsnis buvo tinkamas temai ir atspindėjo dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje diskursą. Toks netolygumas parodo, jog ieškant informacijos Google paieškos instrumentu net ir su specifiskai tiksliai sukonstruotais raktažodžių junginiais galima gauti dalį informacijos, ne visiškai atspindinčios paieškos lūkesčius. Siekiant užtikrinti sąžiningumą raktažodžių pasikartojimo suponuoti straipsnių dublikatai duomenyse buvo pašalinti – kiekybinėje analizėje paliekant tik po vieną unikalų egzempliorių visose analizės dalyse, išskyrus straipsnių pasiskirstymą pagal raktažodžius.

Toliau atskleidžiamas tyrimo metu rastų aktualių straipsnių pasiskirstymas skirtingais aspektais – pagal bendrą raktažodžių pasiskirstymo dažnį tiriamuose žiniasklaidos portaluose ir pagal raktažodžių pasiskirstymą 2020-2025 metų eigoje atskiruose portaluose.

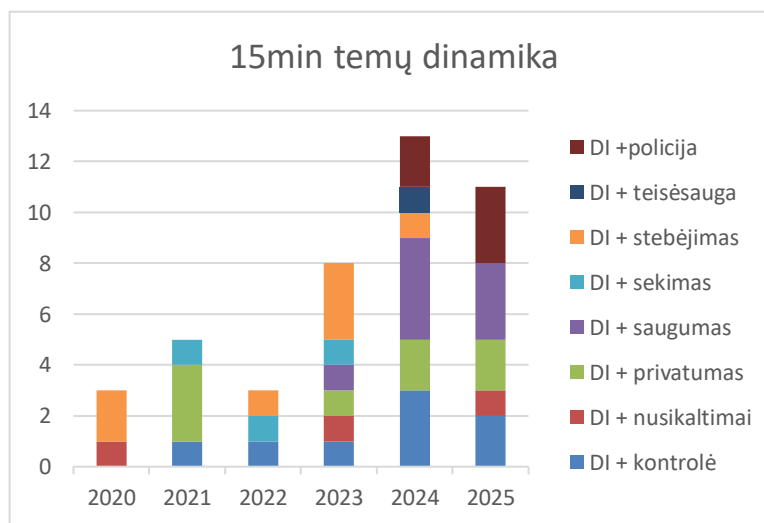
2 Diagrama. Straipsnių pasiskirstymas portaluose pagal raktažodžius

Viršuje esanti diagrama 2 iliustruoja publikacijų kiekio pasiskirstymą pagal raktažodžių dažnį, šios lentelės legendoje patalpintas trumpinys „DI + x“ reiškia tam tikrą raktažodžių kombinaciją iš aprašytų metodologijos dalyje. Pirmas dėmuo „DI“ atitinka frazę „dirbtinis intelektas“ su visomis morfologinėmis formomis, „+“ ženklas reiškia „ir“ – t.y. paieškos instrumentui nurodomą taisyklę apie būtiną abiejų dėmenų kombinaciją rezultatyviuose straipsniuose, antras dėmuo taip pat apima visas morfologines žodžio formas. Pagal šiuos duomenis galima pastebėti kelias tendencijas apie raktažodžių dažnį, galimai parodančias temų populiarumą bei aktualumą. Žvelgiant į raktažodžių kombinacijas, pasitaikančias dažniausiai akivaizdžiai išryškėja tai, jog visuose keturiuose portaluose daugiausiai kartų pasitaikė ir dažniausias buvo raktažodis „**DI + kontrolė**“. Galima kelti prielaidą, jog dirbtinio intelekto ir kontrolės temų kombinavimas yra svarbus dirbtinio intelekto teisėsaugoje dėmuo, iškeliantis įvairias reakcijas į dirbtiniu intelektu grįstų technologijų inicijuojamus ar eskaluojamus formalios ir neformalios socialinės kontrolės lygio pokyčius, kontrolės formų dinamiką, skirtingus kontrole

disponuojančius veikėjus, reikiamybę kontroliuoti, suvaldyti patį technologinių inovacijų perorganizuotą kontrolės lauką.

Kiti populiariausi raktažodžiai pagal Lentelę nr.3 yra „DI + privatumas“ ir „DI + saugumas“ – šie abu raktažodžiai po 8 kartus visuose tyrimui pasirinktuose žiniasklaidos portaluose, išskyrus Lrytas.lt – jame šios dvi raktažodžių kombinacijos aptiktos po 7 kartus. Šiuos rezultatus galima interpretuoti taip, jog privatumas ir saugumas yra ne vien vieni aktualiausių su dirbtinio intelekto naudojimu susijusių klausimų, bet ir tuo pačiu šios dvi sritys pasižymi dirbtinio intelekto priemonių naudojimu būtent užtikrinti privatumo ir saugumo aspektus, tad padengiamumas žiniasklaidoje ir diskurso konstravimas šiuo atveju yra dvejopas – aktualūs tampa abipusiai privatumo bei saugumo ryšiai su dirbtinio intelekto keliamais iššūkiais ir galimybėmis.

Kitas svarbus kiekybinei analizei aspektas yra temų dinamika 2020–2025m. laikotarpyje. Vyraujančių raktažodžių pasiskirstymas suteikia galimybę įžvelgti diskurso temų aktualumo pokytį, tai atspindi duomenys pateikti žemiau esančiose diagramose Nr. 3, 4, 5 ir 6.

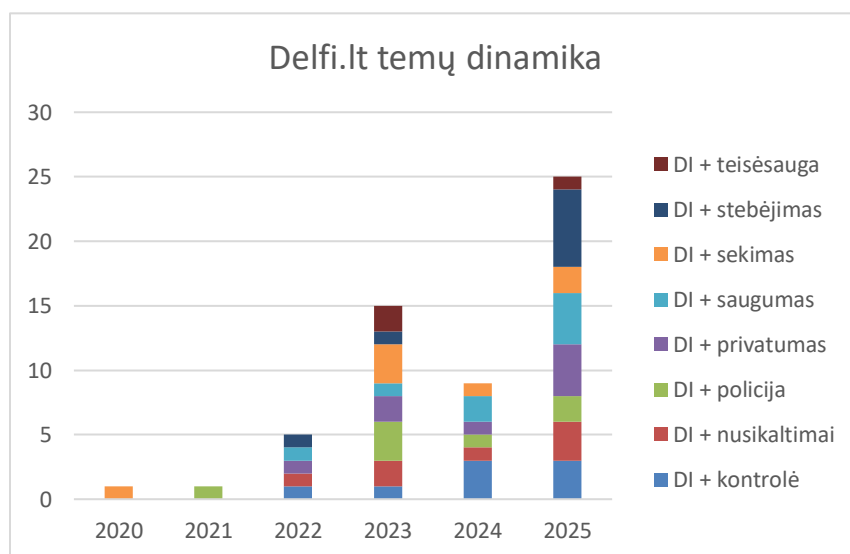

3 Diagrama. Straipsnių pasiskirstymas 2020–2025m. 15min portale pagal raktažodžių kiekį

Duomenys rodo, kad 2020 metais šio diskurso padengimas buvo itin mažas ir apėmė tik dirbtinio intelekto ir stebėjimo bei nusikaltimų temas. Sekančiais metais straipsnių nežymiai padaugėjo ir pakito temų pobūdis – 2021 metais dirbtinis intelektas padengiamas kontrolės, privatumo ir sekimo tematikose. 2023 metais išaugo ir straipsnių ir temų kiekis, aptikta viso šešias temas apgaubiantys straipsniai. 2024 metais dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje diskursas vystytas plačiausiai – didėja padengimas apie dirbtinio intelekto ir policijos sąsajas. Pirmų keturių 2025 m. mėnesių stulpelis jau

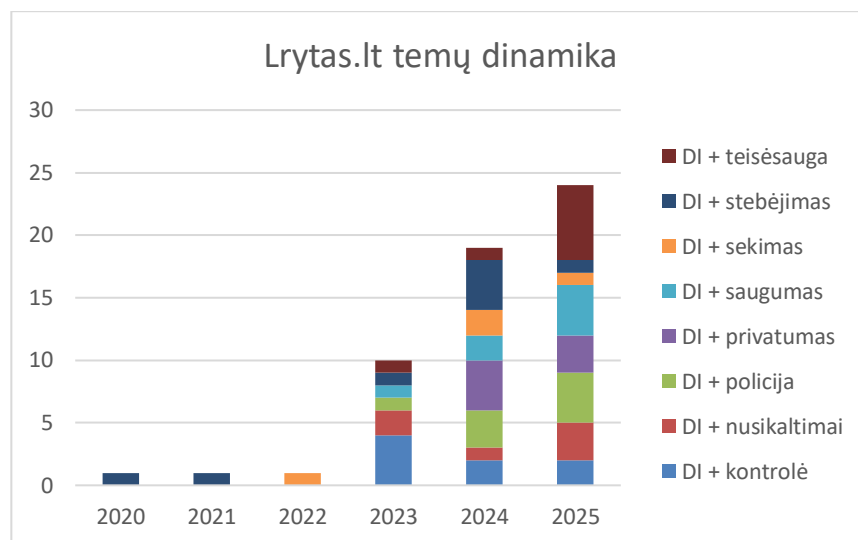
būdamas beveik tokio dydžio kaip visų 2024 m. rodo prognozuojamą trajektorijos kilimą – tikimybę 15min. portale tiriamą diskursą vystyti žymiai plačiau.

Kaip rodo duomenys iš 4 diagramos apie portalą Delfi.lt temų dinamiką galima aiškiai matyti, kad 2020 ir 2021 m. diskursas beveik nevystytas, publikuoti tik du straipsniai paliečiantys dirbtinio intelekto ir policijos bei sekimo temas. Duomenų pasiskirstymo šuolis 2022-2023-2024 metais –tokį netolygumą galėjo sąlygoti įvairūs veiksniai, nuo globalių – informacinį foną užima kitos naujienos, pvz. COVID-19 pandemija, rinkimai ir kt.– iki privačių portalų kaip organizacijos paskatų, tačiau drastiškas 2025 m. publikuojamų straipsnių šuolis neabejotinai seka kitų portalų rodomas tendencijas ir leidžia prognozuoti tolimesnį dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje ir socialinės kontrolės elementų diskurso vystymą.

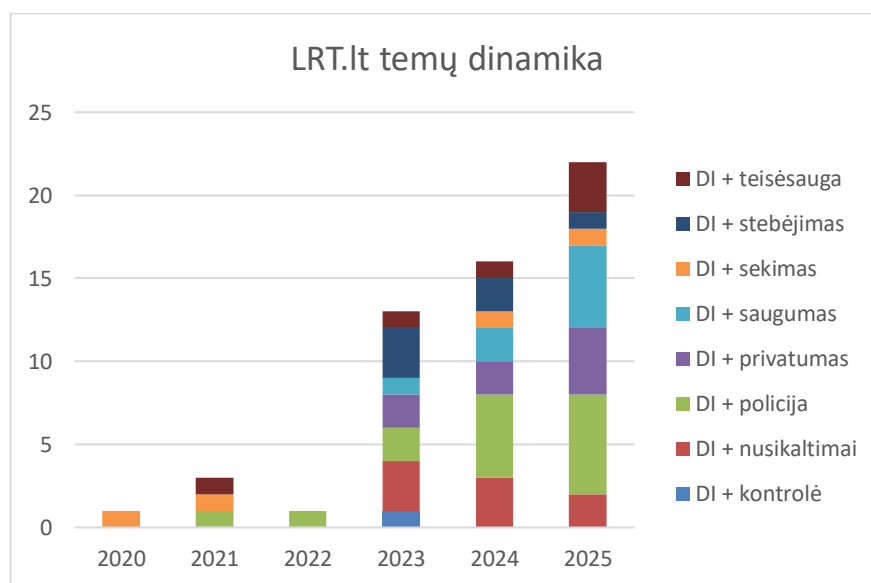
4 Diagrama. Straipsnių pasiskirstymas Delfi.lt portale pagal raktažodžių kieki

Žemiau pateikiama 5 diagrama nurodo portalą Lrytas.lt aktualių tyrimui publikacijų dinamiką 5 metų eigoje, kuri nepasižymi tokiais šuoliais kaip Delfi.lt – 2020-2022 metais aktualių temų padengimas minimalus, tačiau nuo 2023m. šoka į viršų ir įgauna stabilų pagreitį – pradeda didėti su pirmo 2025m. ketvirčio publikacijų kiekiu lenkiančiu visas 2024 metų publikacijas dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje ir socialinės kontrolės aspektų diskurse.

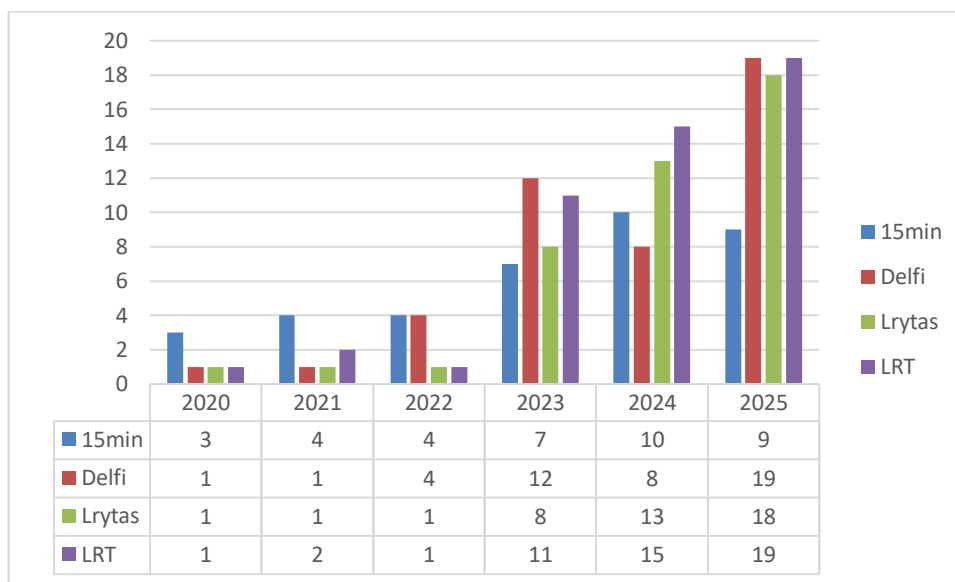
5 Diagrama. Straipsnių pasiskirstymas Lrytas.lt portale pagal raktažodžių kiekį

Paskutinio tyrimo nagrinėto portalas – lrt.lt – teminių raktažodžių pasiskirstymas pavaizduotas žemiau, 6 diagramoje, rodo labai panašią dinamiką į matomą portale lrytas.lt – 2020-2020 metais temos padengimas minimalus su nežymiu kilstelėjimu 2021 metais aptariant tris aktualias temų kombinacijas – dirbtinis intelektas ir teisėsauga, sekimas bei policija. Tuomet nuo 2023 m fiksuojamas žymus publikacijų šuolis pasibaigiantis pirmo 2025m ketvirčio šuoliu – didžiausia per penkmetį dirbtinio intelekto taikymo teisėsaugoje socialinės kontrolės aspektų diskurso aprėptimi.

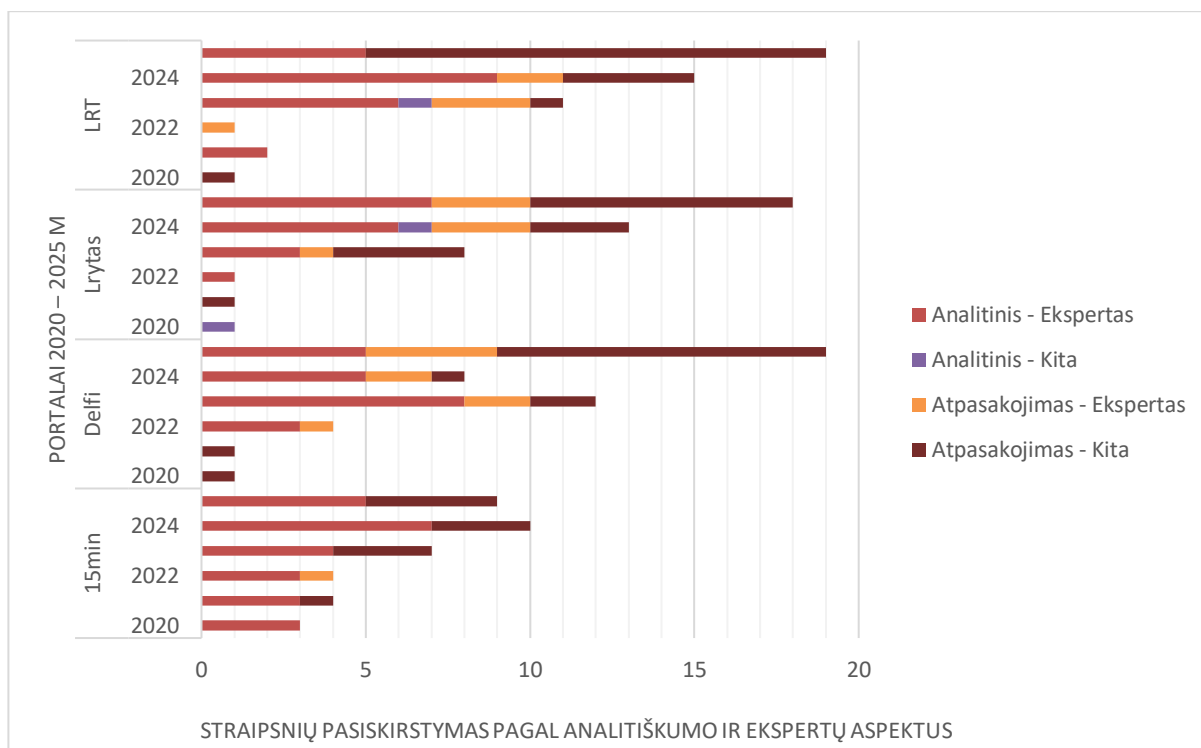
6 Diagrama. Straipsnių pasiskirstymas LRT portale pagal raktažodžių kiekį

Tolimesnei analizei – pabaigus etapą, kuriame svarbūs raktažodžių aspektai, tad temų persidengimas straipsniuose nekeičia esmės – buvo naudojamas straipsnių duomenų paketas atmetus besidubliuojančius ir dėl kitų priežasčių atsisakytus straipsnius, viso liko 173 unikalūs straipsniai, kurių pasiskirstymas pavaizduotas žemiau esančioje 7 diagramoje.

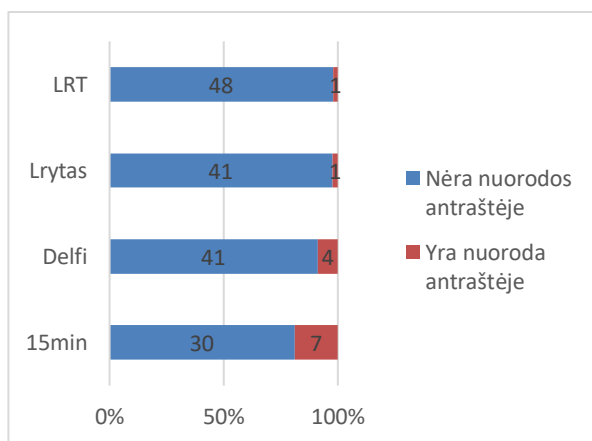

7 Diagrama. Unikalių straipsnių pasiskirstymas 2020-2025 m. skirtinguose portaluose

Šios diagramos duomenys atitinka anksčiau aptartą portaluose regimą dinamiką – lėtą pradžią 2020-2022 metais ir eksponentinį augimą nuo 2023m. Svarbu aptarti ir skirtinguose portaluose regimą publikacijų pasiskirstymą pagal tai ar straipsnyje kalba ekspertas ar ne – itin svarbu kas viešosiose medijose kalba ir prisideda prie diskurso kūrimo, ekspertų nuomonei teikiant svaresnę vertę. Taip pat svarbu ar vyrauja analitinio pobūdžio publikacijos ar straipsniai, kuriuose atpasakojamos trumpi, vien faktus pateikiantys straipsniai. Šį pasiskirstymą galima regėti žemiau pavaizduotoje 8 diagramoje, kurioje pavaizduotos šių aspektų kombinacijos. Nors tendencingai atpasakojamuosiuose straipsniuose kalba ne ekspertai, o analitiniuose – ekspertai, pasitaikydavo ir trumpų atpasakojamojo tipo straipsnių, kur tik glaustai paminima eksperto pozicija, bet kiats turinys – atpasakojamasis. Taip pat pasitaikė ir keli variantai kur nuspręsta teigti, jog kalba ne ekspertas dėl autoriaus kredencialų, pvz. kalba magistrantas ar doktorantas.

8 Diagrama. Straipsnių pasiskirstymas portaluose pagal analitiškumo ir ekspertų aspektus 2020–2025 m.

9 Diagrama. Straipsnių pasiskirstymas pagal nuorodą antraštėje apie dirbtinį intelektą teisėsaugoje

Paskutinis nedidelis, bet labai svarbus diskurso kūrime aspektas yra aiškaus nurodymo į šiame tyrime aktualią temą – dirbtinio intelekto taikymą teisėsaugoje ir šio taikymo socialinės kontrolės aspektus – buvimas publikacijos antraštėje. 9 diagramoje pateikti rezultatai rodo, jog beveik visi straipsniai, išskyrus keletą pavienių išskirtinių atvejų, aiškaus nurodymo į temą antraštėje neturėjo. Tai

galima interpretuoti autorių ar portalų kaip kontroliuojančio veikėjo pasirinkimais antraštę pateikti aptakesnę, sensacingesnę, ar didesniu emociniu fonu, kas galimai paveiktų skaitytojų pritraukiamumą. Žiniasklaidos naujienų vaidmuo vystant skirtingus diskursus itin palengvėja, tampa skaidresnis, pasiekiamesnis ir surandamesnis visuomenei, siekiančiai gilintis į atitinkamus diskursus, o netikslingos antraštės šį procesą apsunkina.

Visi kokybinio tyrimo metu aptarti elementai yra vaizdingi ir naudingi siekiant suprasti šiame tyrime vystomai temai aktualaus diskurso vystymąsi, bendras ir specifiskas charakteristikas. Giliau ir per skvarbesnius pjūvius į Lietuvos pagrindinių naujienų portalų aktualias publikacijas pažvelgiama sekančioje dalyje atliktoje kokybinėje turinio analizėje.

3.3 Kokybinė medijų turinio analizė

Kokybinės tekstų analizės metu buvo pasirinktos ir išanalizuotos iš viso 33 publikacijos iš keturių tyrimo metodologijoje atrinktų naujienų žiniasklaidos portalų – 8 publikacijos iš portalų Lrt.lt, 7 publikacijos iš Lrytas.lt, 8 straipsniai iš portalų Delfi.lt ir 10 publikacijų iš tinklalapio 15min.lt. Atrinkti geriausiai atspindintys tyrimo klausimą straipsniai publikuoti 2020.01.01–2025.05.01 laikotarpyje. Šia analize siekiama pažvelgti giliau į tai, kaip aktualiausi analitiniai straipsniai atvaizduoja ir tuo pačiu formuoja dirbtiniu intelektu grįstų technologijų pasitelkimo teisėsaugos srityje diskursą ir kokie socialinės kontrolės aspektai šiame diskurse atsiskleidžia.

Atlikus atrinktų straipsnių kodavimą pagal 1. skyriuje socialinės kontrolės teorijų suponuotus teorinius pagrindus pastebėta, jog koduotuose straipsniuose kodų dažnio pasiskirstymas yra akivaizdžiai netolygus, tą iliustruoja lentelė nr. 2 žemiau:

Kodų sistema	Segmentai	Procentai
Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas	102	34,93 %
Tikėjimas – DI legitimumas ir etinis priimtumas	47	16,10 %
Įsipareigojimas – DI integracija į teisėsaugą kaip institucijų politika	24	8,22 %
Kontrolės tinklo plėtra – AI stebėsenos ribų plėtimas	18	6,16 %

Prevenčinė intervencija – nusikaltimų prognozavimas prieš jiems įvykstant	14	4,79 %
Prisirišimas – pasitikėjimas DI teisėsaugos mechanizmais	13	4,45 %
Įsitraukimas – DI poveikis kasdieniam elgesiui	12	4,11 %
Baudimo ir stebėsenos perėjimas – neformali DI kontrolė	12	4,11 %
Savasties technologijos – individų tapatybės ir privatumo reguliavimas	11	3,77 %
Biogalia – teisėsaugos perimta socialinė kontrolė	11	3,77 %
Kontrolės intensyvėjimas – nuolatinės priežiūros efektas	10	3,42 %
Panoptizmas – skaitmeninė stebėseną ir kontrolė	7	2,40 %
Disciplininė galia – AI teisėsaugos infrastruktūroje	6	2,05 %
Paklusnus kūnas – visuomenės elgesio modeliavimas	5	1,71 %
Viso:	292	100,00%

2 lentelė. Kodų dažnio pasiskirstymas procentais

Šiame skyriuje siekiama atskleisti šių kodų turinius ir apmąstyti priežastis bei prielaidas, lėmusias tokių netolygų pasiskirstymą tuo pačiu įgaunant kompleksiškesnį supratimą apie tai, kaip atsiskleidžia socialinės kontrolės aspektai dirbtinio intelekto ir teisėsaugos takoskyroje atrastose publikacijose. Kodai yra sudaryti trimis blokais, tai iliustruoja lentelė Nr.3:

1. Blokas pagal Michel Foucault teoriją – galios mechanizmai teisėsaugoje	2. Blokas pagal Stanley Cohen teoriją – socialinės kontrolės plėtra ir technologinis disciplinavimas	3. Blokas pagal Travis Hirschi teoriją – neformali kontrolė ir socialiniai ryšiai
• Panoptizmas – skaitmeninė stebėseną ir kontrolė.	• Kontrolės tinklo plėtra – AI stebėsenos ribų	• Prisirišimas – pasitikėjimas DI

• Disciplininė galia – AI teisėsaugos infrastruktūroje. • Paklusnus kūnas – visuomenės elgesio modeliavimas. • Biogalia – teisėsaugos perimta socialinė kontrolė. • Savasties technologijos – individų tapatybės ir privatumo reguliavimas.	plėtimas. • Prevencinė intervencija – nusikaltimų prognozavimas prieš jiems įvykstant. • Baudimo ir stebėsenos perėjimas – neformali DI kontrolė. • Kontrolės intensyvėjimas – nuolatinės priežiūros efektas. • Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas.	teisėsaugos mechanizmais. • Tikėjimas – DI legitimumas ir etinis priimtinum. • Įsipareigojimas – DI integracija į teisėsaugą kaip institucijų politika. • Įsitraukimas – DI poveikis kasdieniam elgesiui.
--	---	--

3 Lentelė. Kodų pasiskirstymas pagal teorijas

Pirmiausia analizę pradėjome nuo **M. Foucault** teorija grįstų kodų ir pirmasis jų yra „**Panoptizmas – skaitmeninė stebėseną ir kontrolė**“ – šiuo kodu siekta atpažinti socialinės kontrolės raišką per dirbtiniu intelektu grįstų technologijų naudojimą kamerų sistemoms, veido atpažinimui, duomenų sekimui bei nuolatinės stebėsenos aspektą kaip elgesio reguliavimo priemonę. Šis kodas atpažintas septynis kartus šešiuose skirtinguose dokumentuose. Pateikiamos šį kodą iliustruojančios citatos iš analizuotų straipsnių:

„Egzistuoja daugybė dirbtinio intelekto sistemų – visos jos vis labiau pritaikomos mūsų kasdienybėje. Dažniausiai jos integruojamos kompiuteriuose. Tai reiškia, kad DI sistemos veikia kaip specialūs algoritmai ir geba jus identifikuoti pagal jūsų biometrinius duomenis – piršto atspaudą, veido bruožus. Taigi dirbtinis intelektas gali būti išmokytas atpažinti jūsų savybes“ (priedas nr.1; str.3).

„Gyvename laikais, kuomet technologijų pažanga neaplenkia jokios srities – ar tai būtų buitės prietaisai, ar namų apsaugos sistemos. Objektų saugumui užtikrinti naudojami net dronai ir dirbtinis intelektas, o šios priemonės netruko pasiekti ir Lietuvos rinkos“ (priedas nr.1; str.8).

„Taip – esate sekami, sekami dirbtinio intelekto“ (priedas nr.1; str.18).

Šiose iliustracinėse citatose atsiskleidžia panoptizmo dėmens bruožai kaip vis didesnis dirbtinio intelekto sistemų pritaikomumas plačios aprėpties stebėjimo sistemose – operuojančiose privačiose ir viešose vietose – gebant vykdyti biometrinių duomenų sekimą, atpažinimą bei identifikavimą. Tuo pačiu šios citatos leidžia pamatyti skaitmeninės stebėsenos plitimo sąlygotą socialinės kontrolės griežtėjimo lygį – stebėjimo visuotinumą asmenims galimai sudaro visuomenės kaip panoptikono struktūros įvaizdį, kur asmenys nežino tikslių laiko ir vietos aplinkybių kur jie yra ar gali būti stebimi, bet drausmine galia ir formalia kontrole disponuojantys kūnai geba stebėti ir matyti viską, tad toks žinojimas geba įskiepyti elgesio savikorekciją suvokiant sąmoningai ir pasąmoningai stebimumo ir drausminimo neišvengiamumą. Kodas „Panoptizmas – skaitmeninė stebėseną ir kontrolę“ dažniausiai dokumentuose pasitaikydavo kartu su kodais „Savasties technologijos – individų tapatybės ir privatumo reguliavimas“ ir „Kontrolės tinklo plėtra – DI stebėsenos ribų plėtimas“. Šios sandūros nestebina – galima vystyti sąsajas tarp M. Foucault panoptizmo, savasties technologijų ir S. Cohen Kontrolės tinklo plėtros teorinių dėmenų.

Kitas analizėje naudotas kodas pavadintas **„Disciplininė galia – DI teisėsaugos infrastruktūroje“** – jis atitinka M. Foucault disciplinarinės galios ir DI technologijų bei jų galimo panaudojamumo teisėsaugos infrastruktūroje prasmingą sąsają. M. Foucault iškėlė idėją, kad socialinė kontrolė šiuolaikinėje visuomenėje remiasi galios forma, vadinama disciplinarine galia. Disciplinavimas pasak Foucault yra „<...> specifinis galios metodas, kuris individus laiko ir objektais, ir jos įgyvendinimo įrankiais“ (1977, p.170). Disciplinarinė galia „<...> pasinaudoja kūno galia, veikdama jį kaip galios taikinį (arba objektą) ir veikdama savąjį „aš“ kaip galios instrumentą (arba subjektą); ši galia nukreipta į individus, o ne į visą populiaciją, su tikslu individo galią panaudoti ir kontroliuoti esamos sistemos interesais“ (Lavoie 2014, p.32). Analizėje kodą atitiko šeši segmentai penkiuose straipsniuose, kaip iliustraciją pateikiamos citatos:

„Teisėsaugos institucijoms taip pat yra ribojama naudoti biometrines tapatybės nustatymo sistemas, išskyrus specialias situacijas, pavyzdžiui, ieškant dingusio asmens ar esant terorizmo grėsmei.“ (priedas nr.1; str.18).

„Dėl to prieš pradėdamos naudotis tam tikromis DI sistemomis, organizacijos turės įvertinti jų funkcionalumus, naudojimo tikslus ir sukeltą poveikį darbuotojams ar kitiems asmenims, kurių atžvilgiu tokios sistemos bus naudojamos.“(priedas nr.1; str.7)

Šiose citatose atsispindi tai, jog žmogaus kūnas gali tapti šaltiniu duomenų, kurie gali būti išnaudojami ir paveikti individus kaip objektus – stebėti, gelbėti naudojant susekamus bei analizuojamus biometrinius duomenis. Tuo pačiu patį asmens kūną biometrinių duomenų išraiška galima išnaudoti kaip galios instrumentą, individą paveikiant elgtis pagal galios disponuojančiųjų valią, pavyzdžiui renkant privačius asmeninius duomenis subtiliesiems tikslams, esantiems galios sistemos interesų srityje, pavyzdžiui leidžiant pasiekti ar uždraudžiant informacijos prieinamumą. Dėl tokio potencialo disciplinarinę galią turinčios ir socialinės kontrolės įrankiais disponuojančios organizacijos turi būti – arba bent jau turėtų būti – atsakingos šių įrankių naudojime.

Kitas kodas analizuotas atrinktuose straipsniuose yra **„Paklusnus kūnas – visuomenės elgesio modeliavimas“**, duomenų analizėje kodą atitiko penki segmentai keturiuose straipsniuose. Šį kodą iliustruoja citata:

„Kol kas atrodo, o ir ankstesnių technologijų pavyzdžiai tai patvirtina, kad, nesant griežtesnio reguliavimo, dirbtinio intelekto įsigalėjimas reikš esamų didžiųjų technologijų kompanijų dominavimą visuose sektoriuose – nuo švietimo iki ekonomikos ar politikos.“ (priedas nr.1; str.5)

Šį pavyzdį galima sieti su dirbtiniu intelektu grįstų instrumentų galia tapti visa apimančiomis šiuolaikinėmis drausminančiomis disciplinarinėmis priemonėmis, gebančiomis daryti įtaką žmonių elgesiui, socialinei normatyvizacijai, asmeninio identiteto formavimuisi ir savireguliacijos mechanizmams per nuolatinį dirbtiniu intelektu grįstos technologinės infrastruktūros vykdomą stebėjimą

Kodas **„Biogalia – teisėsaugos perimta socialinė kontrolė“**, atliepantis dirbtinio intelekto instrumentų taikymą kriminalinės rizikos vertinimui, prevencijai ir gyventojų stebėsenai bei socialinės struktūros modifikavimą per teisėsaugoje naudotinas dirbtinio intelekto strategijas, atitiko vienuolika segmentų šešiuose straipsniuose. Dirbtiniu intelektu grįsti instrumentai leidžia valdžiai reguliuoti ir optimizuoti gyventojų gyvenimus per duomenų analizę, rizikos prognozavimą ir elgesio modeliavimą, taip įgyvendinant biopolitinę gyvybės valdymo logiką skaitmeniniu mastu ne represyviais, bet normalizuojančiais metodais. Kodą iliustruojančios citata:

„Jeigu šios sistemos būtų taikomos, pavyzdžiui, tam, kad asmenys būtų stebimi siekiant juos priskirti vienai ar kitai grupei laikantis stereotipų, pavyzdžiui, nepatikimas klientas, skolininkas ar

potencialus nusikaltėlis, tuomet galime lengvai tapti nepakankamai informaciją įvertinančios sistemos įkaitais. Prisiminkime, kaip prieš 20–30 metų buvo žiūrima į ilgaplaukius vaikus, dėvinčius odines striukes. Juk vien dėl plaukų ilgio juos kai kurie vyresni žmonės priskirdavo potencialiems nusikaltėliams, stebėdavosi, kaip tokie gali eiti į bažnyčią ar panašiai. Greičiausiai viskas tik dėl to, kad jie paprasčiausiai buvo sutikę per mažai vaikų, nešiojusių ilgus plaukus. Dirbtinio intelekto sistemos veikia labai panašiu principu – jei per mažai pavyzdžių pateiksime jas mokydami, galime tikėtis visiškai netinkamo rezultato.“ (priedas nr.1; str.25)

Paskutinis iš Michel Foucault teorija grįstų kodų šiame tyrime sumodeliuotoje kodų sistemoje yra „**Savasties technologijos – individų tapatybės ir privatumo reguliavimas**“, šis kodas aprėpia dirbtinio intelekto pagrindu veikiančių socialinę kontrolę veikiančių instrumentų įtaką asmenų privatumui, savireguliacijai ir tapatybės stebėsenai. Michel Foucault „savasties technologijų“ sąvoka susijusi su dirbtinio intelekto priemonių naudojimu socialinei kontrolei, kadangi dirbtinio intelekto sistemos skatina individus formuoti save pagal algoritmų siūlomas normas, vertinimus ir elgsenos modelius, tokiu būdu skatindamos vidinę savireguliaciją ir prisitaikymą prie dominuojančių skaitmeninių kriterijų. Tokiu būdu savęs formavimas tampa ne tik asmeniniu, bet ir technologijų struktūriškai kontroliuojamu procesu. Šis kodas analizėje aptiktas vienuolikoje koduotų segmentų iš penkių dokumentų. Šį kodą galima iliustruoti citatomis –

„Asmeniniai asistentai“ su dirbtiniu intelektu tapo neatsiejama daugelio žmonių kasdienio gyvenimo dalimi ir siūlo daugybę funkcijų, kurios supaprastina įvairias užduotis ir padidina kasdienį produktyvumą“ (priedas nr.1; str.15).

„Draudžiamos sistemos apima tokias technologijas, kurios manipuliuoja žmonių elgesiu, išnaudoja pažeidžiamas asmenų grupes, atlieka socialinio reitingavimo funkcijas arba remiasi profiliavimu, siekiant prognozuoti asmens nusikalstamą elgesį“ (priedas nr.1; str.20).

Pereinant prie Stanley Cohen socialinės kontrolės teorija grįstų kodų bloko apie socialinės kontrolės plėtrą ir technologinį disciplinavimą, pirmas aktualus kodas yra „**Kontrolės tinklo plėtra – DI stebėsenos ribų plėtimas**“. Šis kodas aprėpia dirbtinio intelekto pagrindo socialinės kontrolės įrankių gebėjimą prisidėti prie socialinės kontrolės aprėpties augimo praplečiant kontrolės mechanizmus už tradicinių institucijų ribų, apimant vis daugiau socialinių erdvių ir taip įtraukiant naujas socialines grupes į stebėjimo tinklą. Šis kodas analizėje aptiktas aštuoniolikoje koduotų segmentų iš vienuolikos dokumentų. Iliustraciniais ir kodą išpildančiais tikslais pateikiamos citatos:

„Kai kuriose valstybėse dirbtinis intelektas naudojamas ir, tarkime, teisėsaugos institucijų bei teismų darbe siekiant identifikuoti konkrečių individų grėsmę visuomenei. Taip pat ir savivaldos lygmenyje vis daugiau yra investuojama į vadinamuosius išmaniuosius miestus, kuriuose pasitelkiant dirbtinį intelektą yra integruojamos komunalinių paslaugų teikimo, švietimo, viešosios tvarkos palaikymo, sveikatos apsaugos ir kitos funkcijos, o jų darbas optimizuojamas remiantis sukauptais duomenimis“ (priedas nr.1; str.5)

Šiose citatose atsispindi tikimybė ir grėsmė į socialinės kontrolės akiratį patekti asmenims ar asmenų grupėms, kurie galimai yra algoritmiškai identifikuoti kaip keliantys grėsmę visuomenei, taip plečiant kontrolės tinklą ir įvedant dirbtinio intelekto įrankių galimo šališkumo prognostiniuose sprendimuose klausimą.

Dar vienas S. Cohen teorijos pagrindo kodas yra **„Prevenčinė intervencija – nusikaltimų prognozavimas prieš jiems įvykstant“**, apimantis būdus, kaip dirbtinio intelekto pagrindo sistemos geba veikti prognostiškai ir formuoja išankstinius nusikalstamo elgesio vertinimus. Stanley Cohen „prevenčinės intervencijos“ sąvoka susijusi su dirbtinio intelekto pagrindo socialinės kontrolės priemonėmis šių instrumentų turimu potencialu nustatyti rizikos veiksnius ir numatyti galimus nukrypimus nuo socialinių normų ar atpažinti potencialiai nusikalstamą veiklą dar prieš jai išsipildant. Taip DI įrankiais išreiškiama ir vykdoma socialinė kontrolė perkeliama į prevenčinės intervencijos lygmenį – kontrolė tampa proaktyvi, pagrįsta prognozėmis ir duomenų analize. Šis kodas analizės metu aptiktas keturiolika segmentų iš dešimties dokumentų.

„Čikagos universiteto mokslininkai sukūrė algoritmą, galintį 90 proc. tikslumu numatyti vietas, kuriose ateinančią savaitę įvyks nusikaltimų, <...> Pasitelkdami duomenis apie smurtinius nusikaltimus ir vagystes, mokslininkai padalija miestus į 1000 kvadratinų pėdų (apie 300 kv. m.) dalis ir atsižvelgdami į duomenis bando iš jų nuspėti nusikaltimus.“ (priedas nr.1; str.22)

„<...> naujasis įrankis, esq, skiriasi nuo anksčiau buvusių nusikaltimų numatymo modelių, kuriuose vaizduojamas nusikalstamumas, kylantis iš „karštųjų taškų. <...> Tada modelis priskyrė balą, kuris parodydavo, kaip skubiai reikia stebėti sąrašė esančius žmones. Didesnis balas reiškė, kad jie buvo suvokiami kaip potenciali nusikaltimo auka arba kaltininkas. Bet po ilgos teisės kovos, <...> paaiškėjo, kad pusė žmonių, kuriuos modelis įvardijo kaip potencialius nusikaltėlius, niekada nebuvo apkaltinti rimtu nusikaltimu.<...> Mokslininkų pateiktoje ataskaitoje teigiama, kad tokia prieiga prie problemos neįvertina, kad miestų socialinė sandara yra labai sudėtinga, o įvairios vietos labai skirtingos. Šitaip paliekama vietos šališkumui.“ (priedas nr.1; str.22)

„Kai kuriose valstybėse dirbtinis intelektas naudojamas ir, tarkime, teisėsaugos institucijų bei teismų darbe siekiant identifikuoti konkrečių individų grėsmę visuomenei. <...> jų darbas optimizuojamas remiantis sukauptais duomenimis“ (priedas nr.1; str.5)

„Jeigu mums reikia surasti, pavyzdžiui, pasimetusį vaiką, tuomet būtinai šios technologijos turi būti naudojamos. Jei ieškome nusikaltėlių arba naudojame sistemas nusikaltimų prevencijai – tikrai turime taikyti dirbtinį intelektą. Manau, galime aukoti dalį privatumo dėl didesnio tikslo – mūsų visų saugumo“ (priedas nr.1; str.25).

Aukščiau pateiktose iliustracinėse citatose atsispindi pavyzdžiai apie diegiamus dirbtinio intelekto pagrindo įrankius, pradedamus naudoti teisėsaugos srityje bei transformuojančius socialinės kontrolės mechanizmą prognostiniais instrumentais, kurių potencialių naudojimo galimybių spektras pripažįstamas ekspertų, tačiau patikimumo aspektas, nors tobulėjantis su technologijų ir šios srities tyrimų evoliucija, vis dar kelia abejonių.

Sekantis analizėje aptiktas kodas – **„Baudimo ir stebėsenos perėjimas – neformali DI kontrolė“**. Šis kodas analizėje aptiktas dvylika kartų dešimtyje straipsnių ir apima Stanley Cohen „baudimo ir stebėsenos perėjimo“ koncepciją, besisiejančią su dirbtinio intelekto priemonių naudojimo plėtra, kuria DI grįstais įrankiais socialinė kontrolė yra potencialiai perkeliama nuo tiesioginio, represyvaus baudžiamojo poveikio prie difuzinės, nuoseklos stebėsenos, kuri veikia prevenciniu principu ir per duomenų analizę bei prognostinę algoritminę stebėseną formuoja elgseną. Ši transformacija leidžia galios institucijoms veikti nepastebimai, bet veiksmingai, nuolat formuojant normatyvinę elgesio sistemą. Citatos, iliustruojančios grindžiančios šį kodą –

„Dirbtinis intelektas atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant kasdienį saugumą. DI pagrįsti sprendimai naudojami įvairiose srityse, įskaitant asmeninių įrenginių apsaugą, finansinius sandorius ir gyvenamųjų bei komercinių patalpų stebėjimo sistemas“ (priedas nr.1; str.15)

„Idomus ir turbūt atskiros dėmesio vertas stebėjimo (angl. surveillance) technologijų atvejis. Kiek teko matyti statistikos apžvalgų, skirtingose valstybėse, ypatingai Vakarų Europoje, gausu kiniškų viešajam saugumui užtikrinti diegiamų kamerų ar panašios infrastruktūros. Neseniai girdėjome, kad panašios kameros instaliuotos ir Kaune. Jau kurį laiką girdime keliamą susirūpinimą dėl to, kur tokių sistemų surinkti duomenys keliauja, kam jie panaudojami ir ar įmanoma užtikrinti jų saugojimo skaidrumą.“ (priedas nr.1; str.19)

Aukščiau pateiktose citatose pateikiamas pripažinimas, jog dirbtinio intelekto pagrindo socialinės kontrolės mechanizmai veikia plačiu mastu, socialinę kontrolę išplečiant stebėjimo infrastruktūra,

tačiau tuo pačiu keliama klausimai apie pačios technologijos gamintojų užtikrinamą saugų duomenų valdymą ir apdorojimą.

Kitas S.Cohen teoriniais pagrindais grįstas aktualus analizei kodas – „**Kontrolės intensyvėjimas – nuolatinės priežiūros efektas**“ apima „tinklo tankėjimo“ dėmenį. Šis Cohen‘ metaforos dėmuo pažymi bendruomeninių socialinę kontrolę vykdančių programų intervencijos slenksčio mažėjimą ir rezultatyviai didėjančią intervencijos intensyvumą. DI suteikia galimybę socialinę kontrolę užtikrinti daug dažniau, tiksliau ir nuodugniau - neapsiribojant vien tik fizine elgsena, bet įtraukiant ir skaitmeninius pėdsakus, reakcijas ar prognostinius veiksmus. Tai leidžia kontrolę taikyti vis plačiau, nuolat ir personalizuotai, taip didinant jos intensyvumą, tačiau neišplečiant fizinės represijų infrastruktūros. Pagal šį kodą analizės metu atrasti dešimt segmentų septyniuose straipsniuose. Pateikiamos citatos, iliustruojančios kodą:

„Siekiant užtikrinti sistemos patikimumą ir saugumą, veido atpažinimo technologija nuolat tobulinama. Atnaujinami sistemos algoritmai ir nuolat diegiamos papildomos saugumo priemonės, kurios padeda užkirsti kelią galimiems bandymams apeiti sistemą. Be to, parduotuvės darbuotojai yra apmokomi atpažinti galimus sukčiavimo atvejus ir imtis atitinkamų veiksmų, jei savitarnos kasų erdvėje darbuotojams kiltų įtarimų, kai jauni žmonės bando apgauti kameras“ (priedas nr.1; str.10)

Šią citatą galima interpretuoti taip, jog esant griežtesnei ir tikslesnei saugos sistemai, grįstai dirbtinio intelekto instrumentais socialinė kontrolė suintensyvės dėl veiksmingai užkardomų net menkiausių sukčiavimo galimybių ir incidentų neabejotino užfiksuojamumo teisėsaugos akiratyje. Kokia griežta sauga gali veikti asmenų savireguliacijos mechanizmus arba kaip tik, į sistemą įtraukti ir apdoroto daug „minimalių“ pažeidėjų, buvusių nepastebėtais anksčiau.

Paskutinis S.Cohen teorija grįstas kodas naudotas šio darbo kokybinio tyrimo analizėje yra „**Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas**“. Šis kodas apima dirbtiniu intelektu grįstų kontrolės mechanizmų galimybių plėtros analizavimą teisiniais ir etiniais aspektais – diskusijas apie teisėtumą, duomenų apsaugą ir dirbtinio intelekto poveikį plačiąja prasme. Šis kodas tyrimo rėmuose išsiskiria buvimu dažniausiai analizuojamu viso tyrimo mastu – atrasti 102 segmentai iš 27 straipsnių, aptariančių teisinių ir etinių ribų tematikas.

Pabrėžiami Lietuvos veiksmai, siekiantys užtikrinti DI grįstų socialinę kontrolę paveikiančių instrumentų teisinį reglamentavimą:

„Tačiau Lietuva, nuolat sekama tendencijas ir grėsmes, taip pat sparčiai tobulėja, ir kuria kokybišką atsaką bei įrankius.<...> Šiame projekte kuriame kibernetinio saugumo sprendimus tiek

operatyvinėje, tiek įrengimų dalyje. Tai labai toli žvelgiantis projektas, padėsiantis kovoti su hibridinėmis grėsmėmis ir informacinėmis manipuliacijomis <...> Lietuva šioje srityje yra viena iš lyderių: „Mūsų ekspertai važiuoja į NATO konferencijas, skaito pranešimus įvairiose kitose saugumo konferencijose, taigi esame tikrai žinomi šioje srityje.“ (priedas nr.1; str.31);

„Ekspertas neabejoja, kad vaizdo stebėjimų sistemų panaudojimo galimybės toliau plėsis bei pasitarnaus visuomenei ir verslo poreikiams. Savo ruožtu reguliuojančios institucijos kartu su pilietine visuomene pasistengs užtikrinti, kad tokių sistemų naudojimas derėtų su viešuoju interesu. Patirtis kitose duomenų apsaugos srityse rodo, kad tai tikrai įmanoma.“ (priedas nr.1; str.28);

„Dirbtinis intelektas tapo neatsiejama mūsų kasdienio gyvenimo dalimi – nuo prekių rekomendavimo sistemų internetinėse parduotuvėse, turinio tinklaraščiuose ir socialiniuose tinkluose iki pažangių analizės priemonių. Kad sparčiai plečiantis dirbtinio intelekto technologijoms būtų užtikrintas saugus ir etiškas dirbtinio intelekto naudojimas, visame pasaulyje auga tinkamo teisinio reguliavimo poreikis.“ (priedas nr.1; str.33);

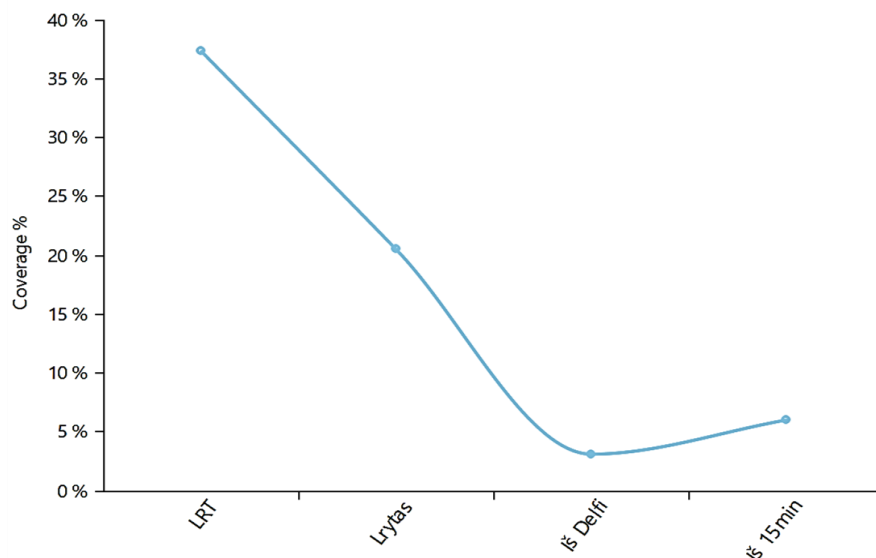
„Visame pasaulyje kilus susirūpinimui dėl dirbtinio intelekto sparčios pažangos ir nesankcionuoto jo naudojimo, ryžtingų veiksmų ėmėsi Europos Parlamentas – priėmė Dirbtinio intelekto įstatymą <...> Naujasis įstatymas, kuris įsigalios nuo 2026 m., turės įtakos verslo procesams, tačiau jis taip pat užtikrins, kad technologijų kūrimas ir naudojimas atitiktų nustatytus standartus, taip pat skaidrumą, saugumą ir žmogaus teisių apsaugą, dėl ko visuomenėje buvo kvestionuojama šiais klausimais“ (priedas nr.1; str.29);

„Europos Parlamentas didžiule balsų dauguma patvirtino dirbtinio intelekto įstatymą, kuris įveda keturias „rizikos kategorijas“ (mažą, vidutinę, didelę ir nepriimtina) dirbtinio intelekto sistemoms ir draudžia naudoti praktiką, pažeidžiančią piliečių teises.“ (priedas nr.1; str.6);

„Vis dėlto, „empatiški“ kompiuteriai kelia ir etinių klausimų: ar mašinoms, kurios savaime negali jausti, turėtų būti leista aiškinti ir vertinti žmogaus emocijas?<...> Panašiai kontraversiškos yra ir technologijos, iš veido išraiškų „nuspėjančios“ žmogaus emocijas, jas pateikiančios procentine išraiška. Vienur jos naudojamos vertinant kandidatus į darbą, kitur – žmonių elgesio tyrimų tikslais. Tačiau nemažai mokslininkų abejoja tokios technologijos tikslumu, o ir pačia idėja kokybiškai įvertinti žmogaus emociją pagal veido išraišką“ (priedas nr.1; str.26)

Padengti visų segmentų, apgaubiančių šį kodą ir teisinio bei etinio reglamentavimo temą galimybės šio darbo rėmuose nėra, tačiau išryškėja aiški tendencija, jog ši tema apie socialinės

kontrolės aspektus per teisinį reglamentavimą yra vyraujanti Lietuvos dienraščiuose 2020 –2025 m. vystant diskursą ir į jos pasireiškimą vertinga pažvelgti įdėmiau.

10 Diagrama . Kodo „Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas“ pasiskirstymas analizuotuose straipsniuose pagal portalą

Aukščiau pateiktoje 10 diagramoje galima matyti MAXQDA programine įranga paruoštą kodo pasikartojimo dažnį analizuojamuose straipsniuose pagal pasiskirstymą tarp portalų. Lentelė atspindi, jog kodas „Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas“ daugiausia atrastas lrt.lt portalo straipsniuose, 37% atrinktų lrt.lt portalo straipsnių padengė būtent teisinio reguliavimo ir etinių klausimų temas. Toliau seka lrytas.lt su žymiu nuosmukiu – tik 21% publikacijų, delfi.lt 4%, 15min – 6 % publikacijų teisinio reguliavimo ir etinių aspektų temomis. Iš tokių duomenų galima spręsti, jog nacionalinio transliuotojo publikuojamame turinyje palyginus didžiausia svarba skiriama būtent teisinių ir etinių dirbtiniu intelektu grįstų įrankių naudojimo viešajame sektoriuje temoms, kitus aspektus padengiant ženkliai sporadiškiau.

Toliau aptariami paskutiniojo šiame darbe pristatyto socialinės kontrolės problematiką gvildenusio teoretiko Travis Hirschi įkvėpti kodai neformalios kontrolės ir socialinių ryšių tematika, atsispindintys tiriamuose straipsniuose. Pirmasis kodas pavadintas „**Prisirišimas – pasitikėjimas DI teisėsaugos mechanizmais**“ apima diskusijas apie tai, kaip visuomenė priima ir vertina dirbtinio intelekto pagrindu veikiančius socialinės kontrolės instrumentus bei jų naudojimą teisėsaugoje, taip pat

algoritmų ir automatizuotų sprendimų patikimumo klausimai. Pagal šį kodą užfiksuota trylika segmentų dešimtyje straipsnių – 6 straipsniai iš portalo lrt.lt, 3 iš lrytas.lt, 3 iš portalo delfi.lt, vienas iš portalo 15min.lt

„Policija sako – tik laiko klausimas kada nusikaltėliai įvaldys ir dirbtinio intelekto galimybes ir jas taikys darydami nusikaltimus. Teisėsaugininkai įspėja, kad dabar akylai saugoti reikia ne tik asmens duomenis ar dokumentus, metas susirūpinti ir balso ar atvaizdo saugumu. „Pradžioj gaunat skambutį, o dirbtiniam intelektui reikalingas jūsų balsas, kad paskui konstruotų sakinius. Tai tikėtina, kad tai ateis kažkada į Lietuvą. Tai reikėtų pasiruošti tai grėsmei, kad „Alio, mama“ [sukčiavimo būdas] gali keistis šiek tiek. Jis bus realistiškesnis. Tam reikėtų pasiruošt ir žinoti maždaug“, – pabrėžia policijos atstovas Radutis Žilinskas.“ (priedas nr.1; str.1)

Ši citata kaip iliustracinė pasirinkta interpretuojant taip, jog policijos atstovų siekis perspėti, megzti artimesnį ryšį per žiniasklaidos kanalus, informuoti visuomenę apie galimus pavojus turi potencialą didinti visuomenės pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis kaip socialinės kontrolės vykdymo institucijomis ir prisirišimą prie jų.

„Diegiant naujas technologijas, ypač viešajame sektoriuje, būtina sukurti pereinamuosius sprendimus ir prieinamas mokymo programas, kad senjorai bei mažiau technologiškai išprusę asmenys gebėtų naudotis viešosiomis paslaugomis. Tai apima lengvai suprantamus naudojimo vadovus, intuityvias sąsajas ar alternatyvius paslaugų teikimo būdus, kad žmonės turėtų galimybę pasirinkti labiausiai jiems priimtina variantą. Be to, nereikėtų pamiršti švietimo saugumo temomis – net ir mokėdami naudotis svarbiausiais elektroniniais ištekliais, vyresni visuomenės nariai dažniau nukenčia nuo sukčių, klaidinančios reklamos ar dezinformacijos kampanijų“ (priedas nr.1; str.9)

Šią citatą galima interpretuoti taip, jog socialinės kontrolės konstravimo ir vykdymo institucijos, norėdamos išlaikyti bei sustiprinti visuomenės prisirišimą prie šių institucijų ir pasitikėjimą jomis jau prieš vykdydamos egzistuojančių kontrolės mechanizmų pokyčius – pavyzdžiui įvedant dirbtinio intelekto instrumentus viešojo sektoriaus saugumo užtikrinimo infrastruktūroje – turi atsižvelgti į įvairius vartotojų tipus ir galimus poreikius bei iššūkius, taip stiprinami socialiniai ryšiai tarp institucijų ir visuomenės, galimai veikdami kaip prevencinis kontrolės mechanizmas.

Kitas aktualus kodas – **„Isipareigojimas – DI integracija į teisėsaugą kaip institucijų politika“**. Šio kodo turinys apima teisėsaugos investicijas į dirbtinio intelekto technologijas skirtas viešojo saugumo užtikrinimui, taip pat diskusijos apie nusikaltimų prevencijos ir baudimo

automatizavimą. Kodas užfiksuotas 24 segmentuose, 11 straipsnių. Žemiau pateikta citata iliustruoja galimą dirbtiniu intelektu grįstų technologijų pasitarNAVimą teisėsaugoje vystant naujus probacijos sistemos sprendimus teisėsaugai vystant investicijas į technologines inovacijas.

„<...> su kitomis stebėjimo programėlėmis yra galimybė nustatyti virtualią „geografinę tvorą“ (angl. „Geofencing“). „Tai reikštų, kad jeigu asmuo gali būti patvirtintose saugiose geografinėse zonose, tokiose kaip gyvenamasis rajonas, mokykla, namai, treniruočių salė ir kt., tai kituose mikrorajonuose, miestuose ar konkrečiose vietose, kuriuose asmuo negali lankytis, jas pažeidus, būtų automatiškai informuojami atsakingi asmenys“, – aiškina kibernetinio saugumo ekspertas.“ (priedas nr.1; str.17)

„Teisėsaugos institucijoms taip pat bus draudžiama naudoti biometrines tapatybės nustatymo sistemas, išskyrus specialias situacijas, tokias kaip ieškant dingusių asmenų ar terorizmo grėsmės. <...> Europos Parlamentas nustatė keturias „rizikos kategorijas“ DI sistemoms: mažą, vidutinę, didelę ir nepriimtina. Šis įstatymas draudžia naudoti praktiką, pažeidžiančią piliečių teises. Šis įstatymas, kaip niekada anksčiau, riboja biometrines atpažinimo sistemas, kurios naudoja veido atvaizdus iš interneto ir CCTV filmuotą medžiagą.<...> Teisėsaugos institucijoms taip pat yra ribojama naudoti biometrines tapatybės nustatymo sistemas, išskyrus specialias situacijas, pavyzdžiui, ieškant dingusio asmens ar esant terorizmo grėsmei.“ (priedas nr.1; str.6)

Aukščiau pateiktą citatą galima interpretuoti taip, jog pabrėžiant kas bus uždrausta, kokiems apribojimams įsipareigos paklusti teisėsaugos institucijos, išryškėja kokiems teisėtiems veiksams ir dirbtinio intelekto kaip socialinės kontrolės valdymo instrumentų naudojimui institucijos įsipareigoja, pabrėžiant išskirtines aplinkybes kai gali būti naudojama visuomenei galimai nerimą kelianti veika. Taip pat, žvelgiant iš individo perspektyvos, įsipareigojimas atsakingam ir saugiam institucijų elgesiui su dirbtiniu intelektu grįstomis, socialinės kontrolės tikslams naudojamomis technologijomis, geba sustiprinti asmens įsipareigojimą siekti socialiai priimtinių tikslų, skatinančių asmenis vengti nusižengti normoms dėl galimų socialinių ar ekonominių nuostolių. Tokiu būdu ši socialinės kontrolės išraiška per DI grįstas technologijas tampa elgesio struktūrizavimo priemone, pagrįsta racionalių individų interesu laikytis normų.

Kitas aptariamas kodas yra **„įsitraukimas – DI poveikis kasdieniam elgesiui“, apimantis diskusijas apie tai, kaip** dirbtiniu intelektu grįstos technologijos keičia žmonių elgesio modelius ir sąveiką su teisėsauga, taip pat apie dirbtinio intelekto naudojimą socialinei normatyvizacijai ir elgesio

formavimui. Šis kodas pasireiškė dvylikoje segmentų, šešiuose dokumentuose ir jį galima iliustruoti žemiau pateiktomis citatomis:

„Gyvename laikais, kuomet technologijų pažanga neaplenkia jokios srities – ar tai būtų buities prietaisai, ar namų apsaugos sistemos. Objektų saugumui užtikrinti naudojami net dronai ir dirbtinis intelektas, o šios priemonės netruko pasiekti ir Lietuvos rinkos.<...> Tokios apsaugos priemonės naudoja biometrinių duomenų ir dirbtinio intelekto derinį, jog užrakintų arba atrakintų jūsų duris.<...> Toks sprendimas gerokai sumažina galimą riziką, jog nepageidaujami asmenys pateks į objektų vidų su pamestais ar pavogtais raktais.<...> Dėl pažangių technologijų, kada į visumą susijungia judesio jutikliai, vaizdo analitika, dirbtinis intelektas bei žmogiškasis faktorius – greitojo reagavimo ekipažas – į grėsmes reaguojama itin operatyviai.“ (priedas nr.1; str.8)

Šią citatą galima interpretuoti tuo, jog žmonės egzistuojant dirbtinio intelekto technologijomis aktyviau patys prisideda prie savo saugumo užtikrinimo – naudojant inovatyvias DI grįstas saugumo technologijas tiesiogiai ir netiesiogiai yra paveikiamas ir teisėsaugos institucijų darbas – žvelgiant į namų saugos pavyzdį, per DI grįstas sistemas apsaugos įstaigos geba gauti ir reaguoti į grėsmę greitai, tuo pačiu policija gauna daugiau įrašytų savalaikių duomenų, pagal kuriuos geba efektyviau reaguoti esant pažeidimams.

Paskutinis šiame tyrime aptariamas kodas yra **„Tikėjimas – DI legitimumas ir etinis priimtinum“**, šis kodas apima diskusijas kaip visuomenė priima dirbtinio intelekto technologijas kaip normalią teisėsaugos taikomą socialinės kontrolės vykdymo priemonę, tuo pačiu šis kodas apima ir etinius, filosofinius ir teisinius DI naudojimo aspektus. Šis kodas aptiktas 47 segmentuose, 18 straipsnių.

„Pirmiausia, dirbtinį intelektą visuomet kuria žmogus. Net jei kalbėtume apie mašininio mokymosi sistemas, kurios pačios sau susidaro pasaulio modelį duomenų pagrindu, kažkam reikia sukurti pirminį kodą ir atrinkti duomenis, iš kurių sistema mokysis. Tokiu būdu žmogiškasis šališkumas ir subjektyvumas nesunkiai gali rasti kelią į pačią dirbtinio intelekto sistemos šerdį.“ (priedas nr.1; str.8)

„DI savaime nėra magiška, neklystanti technologija ar kažkoks „superžmogus“ – jo tikslumas labai priklauso nuo algoritmų, panaudotų duomenų. Deja, žmonės patys yra labai šališki, todėl ir daug mūsų sukurtų duomenų yra šališki, tačiau plačiai naudojamų technologinių sprendimų šališkumas gali daryti daug didesnę žalą negu pavienių žmonių.“ (priedas nr.1; str.9)

„Saugumo ir žmogaus teisių (pvz. privatumo) tarpusavio derinimo tema visuomenėje susilaukia nevienareikšmiškų reakcijų. Įprastai žmonės linkę piktintis naujai įrengiamomis vaizdo stebėjimo kameromis ar greičio matuokliais, tačiau įvykus vaiko pagrobimui ar kitam rezonansiniam nusikaltimui šie priekaištai labai greitai virsta kritika valstybės institucijoms dėl nepakankamo rūpinimosi saugumu. DI plėtra šią temą apraizgo dar daugiau klausukų, nes jo potencialas gali būti lengvai panaudotas ne tik įvairių sukčių, bet ir valstybės institucijų savivalei.“ (priedas nr.1; str.9)

Šios iliustracinės citatos atspindi keliamus svarbius etinius, filosofinius ir teisinius DI grįstų technologijų naudojimo klausimus. Pabrėžiamas žmogaus vietos klausimas dirbtinio intelekto technologijose ir siekiama patikinti visuomenę, jog žmogiškasis faktorius išlieka svarbus. Taip pat atliepiamos nevienareikšmiškos visuomenės reakcijos į DI grįstų saugumo technologijų legitimumą bei priimtinumą. Šis kodas – „Tikėjimas – DI legitimumas ir etinis priimtinumą“ – yra antroje vietoje pagal dažnį po kodo „Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas“. Šių kodų populiarumas atskleidžia tai, jog abu kodai apima teisinio reguliavimo diskusijas, tad yra daug persidengiančių segmentų. Tuo pačiu dar kartą pastebima, jog Lietuvos naujienų portalų diskurse šių kodų aprėpiamos temos, daugiausia teisiniai DI technologijų reglamentavimo aspektai, 2020 – 2025 metais buvo pirmo svarbumo temos ir sudarė didžiausią dirbtinio intelekto technologijų kaip socialinę kontrolę vykdančių, veikiančių ir formuojančių veiksmų dalį.

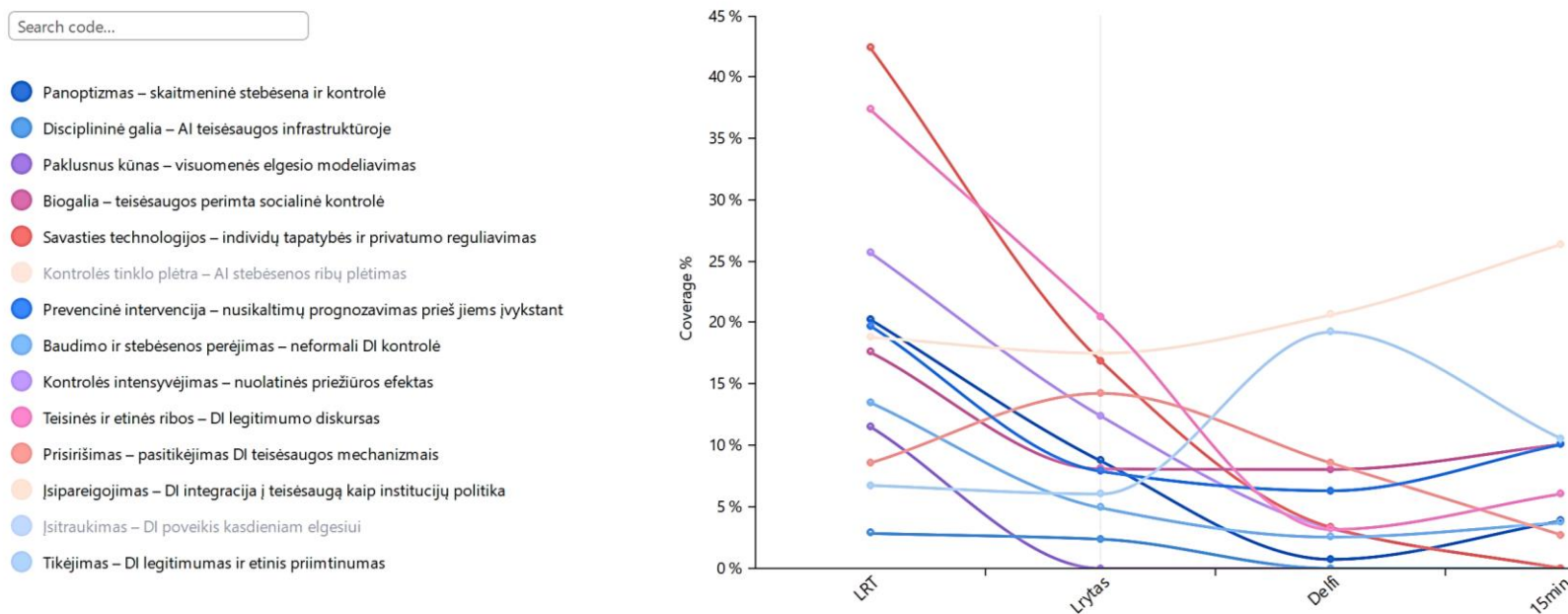
Žemiau pateikiama lentelė Nr. 4 pateikia kodų pasiskirstymą visuose analizuotuose straipsniuose pagal skirtingus portalus – ši lentelė rodo tai, jog didžiausia straipsnių dalis, kuri suteikė daugiausia analizuotinių rezultatų buvo Lrt.lt portale publikuoti straipsniai, jie talpina 34.56% visų sukoduotų segmentų. Tuomet atitinkamai sekė portalas Lrytas.lt su 23.53 %, Delfi 27,21% ir 15min.lt su 14,71% analizuotų segmentų. Lrt.lt, Delfi.lt ir 15min.lt portalų publikacijos pasižymėjo didžiausiu kiekiu analitinių, įžvalgių ekspertų perspektyvas atliepiančių straipsnių, tai gali paaiškinti šių portalų didesnį sukoduotų segmentų kiekį už Lrytas.lt atrinktas publikacijas.

	LRT	Lrytas	Delfi	15min
Panoptizmas	50,00%	16,70%	16,70%	16,70%
Disciplininė galia – AI teisėsaugos infrastruktūroje	40,00%	60,00%	0%	0%
Paklusnus kūnas – visuomenės elgesio	100,00%	0%	0%	0%

modeliavimas				
Biogalia – teisės saugos perimta socialinė kontrolė	33,30%	16,70%	33,30%	16,70%
Savasties technologijos – individo tapatybės ir privatumo reguliavimas	40,00%	20,00%	40,00%	0%
Kontrolės tinklo plėtra – AI stebėsenos ribų plėtimas	36,40%	18,20%	36,40%	9,10%
Prevenčinė intervencija – nusikaltimų prognostavimas prieš jį vykstant	30,00%	40,00%	20,00%	10,00%
Baudimo ir stebėsenos perėjimas – neformali DI kontrolė	20,00%	30,00%	30,00%	20,00%
Kontrolės intensyvėjimas – nuolatinės priežiūros efektas	42,90%	28,60%	28,60%	0%
Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas	18,50%	18,50%	29,60%	33,30%
Prisirišimas – pasitikėjimas DI teisės saugos mechanizmais	40,00%	20,00%	30,00%	10,00%
Įsipareigojimas – DI integracija į teisės saugą kaip institucijų politika	45,50%	27,30%	18,20%	9,10%
Įsitraukimas – DI poveikis kasdieniam elgesiui	66,70%	16,70%	16,70%	0%
Tikėjimas – DI legitimumas ir etinis priimtumas	22,20%	22,20%	38,90%	16,70%
% suma	34,56	23,53	27,21	14,71
N = Dokumentai	24,24	21,21	24,24	30,30

4 Lentelė. Kodų pasiskirstymas pagal naujienų portalą

Ši viršuje esanti lentelė (Nr. 4) rodanti kodų – M. Foucault, T. Hirschi ir S.Cohen socialinės kontrolės teorijomis grįstų kriterijų – pasiskirstymą visuose analizuotuose straipsniuose pagal skirtingus portalus. Ši lentelė atskleidžia, jog didžiausia straipsnių dalis, kuri suteikė daugiausia koduotų segmentų rezultatų analizei buvo Lrt.lt portale publikuoti straipsniai, nors atrenkant straipsnius didžiausią dalį užėmė straipsniai iš portalo 15min.lt. LRT.lt publikacijos pasižymėjo didžiausiu kiekiu analitinių, ekspertų perspektyvas atliepančių straipsnių, tai taip pat gali paaiškinti šio portalo didžiausią pasirinktų koduoti segmentų kiekį.

11 Diagrama Kodų pasiskirstymas straipsniuose pagal Portalą

Viršuje esanti 11 diagrama pateikia rezultatus kitu aspektu – Parodo kodų dažnio procentų išraiška parodo vyraujančias temas skirtinguose portaluose bei taip pat atliepia tyrimo **uždavinius** atpažinti kokios tematikos figūruoja dažniausiai Lietuvos naujienų portalų diskurse apie DI taikymą teisėsaugoje ir kaip tai varijuoja tarp skirtingų portalų. Iš 11 diagramos matome:

- Portale **Lrt.lt** vyrauja temos padengiamos kodais „Savasties technologijos – individų tapatybės ir privatumo reguliavimas“ (42%) ir „Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas“ (37%).
- Lrytas.lt** daugiausia dengia temas „Teisinės ir etinės ribos – DI legitimumo diskursas“ (21%) ir „Įsipareigojimas – DI integracija į teisėsaugą kaip institucijų politika“ (18%).

- Portalo **delfi.lt** publikacijose vyrauja tema „Įsipareigojimas – DI integracija į teisėsaugą kaip institucijų politika“ (21%) ir “Tikėjimas – DI legitimumas ir etinis priimtumas” (19%).
- Portalas **15min.lt** kodų populiarumu pasireiškia taip – „Įsipareigojimas – DI integracija į teisėsaugą kaip institucijų politika“ (26%) ir “Tikėjimas –DI legitimumas ir etinis priimtumas” (11%).

Šis temų pasiskirstymas parodo panašias tendencijas visuose analizuotuose Lietuvos žiniasklaidos portalų straipsniuose 2020–2025 laikotarpiu: dirbtinio intelekto technologijų teisinio reguliavimo, legitimumo bei privatumo reguliavimo temos buvo aptariamose išsamiausiai ir dažniausiai. Tokį rezultatą galima interpretuoti taip, jog Lietuvoje dar tik prasideda dirbtinio intelekto kaip socialinės kontrolės įrankio galios institucijų rankose amžius, tad vyrauja diskursas apie šių technologijų galimus pavojus, būtiną reguliavimą ir poveikį visuomenei.

Išvados

Šiame magistro darbe buvo apžvelgtas dirbtiniu intelektu grįstų technologijų taikymas teisės saugoje bei socialinės kontrolės aspektai, atsiskleidžiantys Lietuvos naujienų portalų konstruojamame šios temos diskurse. Iškeltas pagrindinis **darbo tikslas** – siekis išsiaiškinti kaip dirbtinio intelekto diegimas teisės saugoje veikia socialinės kontrolės ir visuomenės saugumo mechanizmus. Šiam tikslui pasiekti 1 darbo dalyje išplėtos trijų socialinės kontrolės teoretikų – Michel Foucault, Travis Hirschi ir Stanley Cohen – teorinės prieigos, kurias pritaikant darbo 2, empirinėje, dalyje vykdyta viešojo diskurso turinio analizė pasitelkiant derinamus kiekybinės ir kokybinės prieigų metodus. Šiame darbe kiekybiniu metodu tirta 211 tikslinės netikimybinės atrankos metu atrinktų publikacijų iš pagrindinių Lietuvos naujienų žiniasklaidos portalų (15min, Delfi, LRT, TV3). Išanalizuotos publikacijų, kuriose pateikiamos naujienos susijusios su dirbtinio intelekto technologijų naudojimu teisės saugoje, **bendros charakteristikos ir temos aktualumo dinamika** laikotarpyje nuo 2020 m. sausio 1 d. iki 2025 m. gegužės 1 d. Kokybiniu metodu nagrinėtos 33 analitinės publikacijos.

Apžvelgus tyrimo teorinę medžiagą išryškėjo, kad vis didėjantis dirbtinio intelekto dominavimas socialinės kontrolės raiškoje žymi esminę valstybių taikomų visuomenės reguliavimo metodų transformaciją, kurią naudinga siekti suprasti per socialinės kontrolės paradigmos prizmę. Šių laikų dirbtiniu intelektu grįsto technologinio aparato skirtingi pritaikymai geba paveikti priežiūros ir kontrolės struktūras, atspindinčias Foucault disciplinarinės galios, biogalios ir „savasties technologijų“ koncepcijose. Cohen'o teorijos rėmuose dirbtinio intelekto diegimas teisės saugos funkcijose gali būti traktuojamas kaip šiuolaikinių priežiūros sistemų progreso vaisius, kuriuo teisės saugos institucijos elgesio reguliavimą papildoma duomenimis pagrįsta prognostine analize ir automatizuotomis stebėjimo sistemomis tuo pačiu plečiant kontrolės aprėptį, intensyvumą ir formas. Sekant T. Hirschi teorine perspektyva atrandama, kad didėjantis priklausomumas nuo nuasmenintų algoritmais grįstų mechanizmų gali susilpninti neformalius socialinius ryšius ir bendruomenės kontrolę, pakeičiant juos technologinėmis sistemomis, kurios per duomenimis grindžiamą logiką geba transformuoti pasitikėjimą, konformizmą ir deviaciją.

Atlikus medijų turinio kokybinį ir kiekybinį tyrimą ir išanalizavus surinktus duomenis daromos tokios išvados:

- 1) Dirbtinio intelekto ir teisėsaugos diskursą vystančios temos padengiamos gana tolygiai visuose trijuose populiariausiuose Lietuvos žiniasklaidos portaluose ir Nacionalinio transliuotojo naujienų portale – publikacijų kiekis nuo 2020 m. tolygiai augo, visur regimas didelis suaktyvėjimas nuo 2023.
- 2) Pastebėta tendencija, kad tolygiai visuose portaluose dirbtinio intelekto ir kontrolės, privatumo ir saugumo temų kombinacija atpažinta dažniausiai – tai nurodo Lietuvos naujienų portaluose konstruojamo diskurso ašį.
- 3) Iš straipsnių pasiskirstymo skirtinguose portaluose 2020-2025 m. galima kelti išvadą, jog daugiausia dirbtinio intelekto ir teisėsaugos diskursą vysto portalai Lrt.lt ir Delfi.lt.
- 4) Skirtinguose portaluose skiriasi aktualiausios temos – nacionalinio transliuotojo Lrt.lt portale daugiausia padengiama Dirbtinio intelekto temos sąsaja su policija ir saugumu. Lrytas.lt daugiausia publikacijų dirbtinio intelekto ir teisėsaugos tema. Delfi.lt – aktualiausios temos yra dirbtinio intelekto sąsaja su stebėjimu ir saugumu. 15min daugiausia padengia dirbtinio intelekto ir policijos bei saugumo temas.
- 5) Daugiausia Ekspertų nuomonių publikuojama 15min.lt ir lrt.lt portaluose, Mažiausiai ekspertų lrytas.lt. Ekspertai dažniausiai kalba analitiniuose straipsniuose, o didžioji dauguma kitų straipsnių neekspertiniai ir atpasakojamojo tipo, tačiau visuose portaluose kasmet augo apie diskursą kalbančių ekspertų kiekis.
- 6) 92.5% publikacijų neturi aiškaus nurodymo į dirbtinio intelekto naudojimą teisėsaugoje.
- 7) Kokybinė publikacijų turinio analizė rodo, kad 2020–2025 m. dirbtiniu intelektu grįstų technologijų pasitelkimo teisėsaugos srityje diskurse vyrauja temos apie socialinės kontrolės aspektus per dirbtinio intelekto technologijų teisinio reguliavimo, legitimumo bei privatumo kriterijus.
- 8) Kodų pasiskirstymo pagal portalus tendencijos rodo, kad didžiausia straipsnių dalis, kuri suteikė daugiausiai analizei naudingų rezultatų buvo Lrt.lt portale publikuoti straipsniai.

Bibliografinis aprašas

- Chukaieva, A., Matulienė, S., 2023. Possibilities of applying artificial intelligence in the work of law enforcement agencies. *Naukovij visnik Nacìonal'noi akademii vnutrišnih sprav* 28, 28–37. <https://doi.org/10.56215/naia-herald/3.2023.28>
- Chun, W.H.Kyong., 2008. *Control and freedom : power and paranoia in the age of fiber optics*. MIT Press.
- Cohen, S., 1979. The punitive city: Notes on the dispersal of social control. *Contemp Crisis* 4, 339–363.
- Cohen, Stanley., 19941985. *Visions of social control : crime, punishment, and classification*. Polity Press.
- Cohen, Stanley., 1985. *Visions of social control : crime, punishment, and classification*. Polity Press.
- Foucault_Michel_Discipline_and_Punish_The_Birth_of_the_Prison_1977_1995, n.d.
- Gintautas Sakalauskas (grupės vadovas ir mokslinis redaktorius), Margarita Dobrynina, Svetlana Justickaja., [et al.], 2011. *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Eugrimas, Vilnius.
- Haley, P., Burrell, D.N., 2025. Using Artificial Intelligence in Law Enforcement and Policing to Improve Public Health and Safety. *Law, Economics and Society* 1, p46–p46. <https://doi.org/10.30560/LES.V1N1P46>
- Heinlein, M., Huchler, N., 2024. Artificial Intelligence in Society: Social, Political and Cultural Implications of a Technological Innovation, Artificial Intelligence in Society: Social, Political and Cultural Implications of a Technological Innovation. Springer Fachmedien Wiesbaden. <https://doi.org/10.1007/978-3-658-45708-2>
- Hirschi, T., 2002. *Causes of Delinquency*, 1st ed. Routledge. <https://doi.org/https://doi.org/10.4324/9781315081649>
- Kaziliūnaitė, A., 2020. Foucault panopticism and self-surveillance: from individuals to dividuals. *Problemos* 97, 36–47. <https://doi.org/10.15388/Problemos.97.3>
- Lavoie, C., 2014. Institutional Racism and Individual Agency: A Case Study using Foucault's Disciplinary Power *Critical Social Work* 15(1), 30 Lavoie *Critical Social Work*.
- Limante, A., Sukyte, M., 2025. Comparative insights and future directions of AI in the courts of the Baltic States. *International Journal of Law and Information Technology* 33. <https://doi.org/10.1093/IJLIT/EAAF002>
- Munro, W., 2016. *and Resistance Foundation Volume*.
- Piquero, A.R., n.d. *The Handbook of Criminological Theory*.
- Szondy, M.B., Magyary, Á., 2025. Artificial Intelligence (AI) in the Family System: Possible Positive and Detrimental Effects on Parenting, Communication and Family Dynamics. *European Journal of Mental Health* 20, 1–8. <https://doi.org/10.5708/EJMH.20.2025.0038>
- The Rise of Big Data Policing, n.d.

- Varela, D.T., 2024. Artificial Intelligence Law through the Lens of Michel Foucault: Biopower, Surveillance, and the Reconfiguration of Legal Normativity. *Open J Soc Sci* 12, 189–201.
<https://doi.org/10.4236/jss.2024.1212012>
- Wathne, C.T., n.d. PALGRAVE'S CRITICAL POLICING STUDIES Policing and Intelligence in the Global Big Data Era, Volume I New Global Perspectives on Algorithmic Governance.
- Yeung, K., 2018a. Algorithmic regulation: A critical interrogation. *Regul Gov* 12, 505–523.
<https://doi.org/10.1111/rego.12158>
- Yeung, K., 2018b. Algorithmic regulation: A critical interrogation. *Regul Gov* 12, 505–523.
<https://doi.org/10.1111/REGO.12158;PAGE=STRING:ARTICLE/CHAPTER>
- Yunike, Y., Rehana, R., Misinem, M., Kusumawaty, I., 2023. The Implications of Utilizing Artificial Intelligence-Based Parenting Technology on Children's Mental Health: A Literature Review. *Poltekita : Jurnal Ilmu Kesehatan* 17, 1083–1099. <https://doi.org/10.33860/JIK.V17I3.2958>
- Zuboff, S., 2019. *The Age of Surveillance Capitalism*.

Priedai

Priedas nr.1

Eilės nr.	Pavadinimas	URL
1	Policija įspėja ruošti sukčius, pasitelkiantiems dirbtinį intelektą: bus realistiškiau	https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/2285269/policija-ispeja-ruosti
2	Tobulėjant technologijoms tobulėja ir nusikaltimai: internetinių pažeidimų tik daugės?	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1955486/tobulejant-technologijoms
3	Dirbtinis intelektas gali išmokti atkartoti jūsų balsą – kaip tuo pasinaudoja kibernetiniai nusikaltėliai?	https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1960227/dirbtinis-intelektas-g
4	Policija: mažėjant nusikaltimų elektroninėje erdvėje,	https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/2287668/policija-mazejant-nusikaltim

	auga investicinio sukčiavimo atvejų	
5	Dirbtinis intelektas įtraukiamas į vis daugiau sričių: kai kur tai taps gyvybės ir mirties klausimu	https://www.lrt.lt/naujienos/mokslas-ir-it/11/1553321/dirbtinis-intelektas-i
6	Rasa Petrauskienė. EP priėmė griežtas taisykles dėl dirbtinio intelekto: ką tai reiškia verslui ir piliečiams?	https://www.lrt.lt/naujienos/pozicija/679/2222290/rasa-petrauskiene-ep-pri
7	Vaiva Verikaitė-Jusaitienė. Kokios DI sistemos yra draudžiamos?	https://www.lrt.lt/naujienos/verslo-pozicija/692/2504220/vaiva-verikaite-j
8	Žilvinas Andrulis. Namų apsauga 21 amžiuje – dronai, dirbtinis intelektas ir veidų atpažinimas	https://www.lrt.lt/naujienos/verslo-pozicija/692/2070431/zilvinas-andrulis
9	Skaitmeninis amžius: kur baigiasi pažanga ir prasideda atskirtis?	https://www.lrytas.lt/it/dirbtinis-intelektas/2024/11/05/news/skaitmeninis-a
10	Lietuvos parduotuvėse bus testuojama veidų atpažinimo sistema	https://www.lrytas.lt/it/dirbtinis-intelektas/2025/03/20/news/lietuvos-pardu
11	Dirbtinis intelektas – jau ir finansų sektoriuje: ką tai reiškia vartotojams ir bankams?	https://www.lrytas.lt/it/dirbtinis-intelektas/2025/04/15/news/dirbtinis-intele
12	Kovai su telefoniniais sukčiais sukūrė dirbtinio intelekto močiutė	https://www.lrytas.lt/it/dirbtinis-intelektas/2025/01/31/news/kovai-su-telef
13	Ineta Kursevičienė. Kada pagaliau nustos kraujuoti Lietuvos policija?	https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2024/08/28/news/ineta-kurse
14	Iš proto varanti senutė: kaip DI kovoja su telefoniniais sukčiais?	https://www.lrytas.lt/it/dirbtinis-intelektas/2024/11/25/news/is-proto-varan
15	5 būdai, kaip dirbtinis intelektas gali palengvinti jūsų kasdienybę	https://www.lrytas.lt/it/ismanyk/2024/02/13/news/5-budai-kaip-dirbtinis-in
16	Mindaugas Petrauskas.	https://www.delfi.lt/verslo-poziuris/nuomones/mindaugas-petrauskas-dirbt

	Dirbtinis intelektas – naujas galingas įrankis sukčių rankose	
17	Ekspertai atsako: ar telefono sekimo programėlės padėtų surasti dingusį vaiką	https://www.delfi.lt/login/tele2-inovaciju-biuras/ekspertai-atsako-ar-telefonu-sekimo-programele-padeutu-surasti-dingusi-vaika
18	Dirbtinio intelekto įrankiai marketinge: kaip rasti asmens privatumo nepažeidžiantį kelią	https://www.delfi.lt/m360/naujausi-straipsniai/dirbtinio-intelektas-irankiai-marketinge
19	Dirbtinis intelektas – kaip reikėtų jį reguliuoti, kad netektų jo bijoti?	https://www.delfi.lt/projektai/login-2022/dirbtinis-intelektas-kaip-reiketu-j-reguliuoti-kaip-netektu-jo-bijoti
20	ES Dirbtinio intelekto aktas: pirmosios nuostatos jau taikomos	https://www.delfi.lt/m360/naujausi-straipsniai/es-dirbtinio-intelektas-aktas
21	Marius Pareščius. Svarbiausios kibernetinio saugumo tendencijos, kurios išliks aktualios ir ateityje	https://www.delfi.lt/verslo-pozioris/nuomones/marius-parescius-svarbiausios-kibernetinio-saugumo-tendencijos
22	Algoritmas padeda nuspėti nusikaltimus dar jiems neįvykus: pataiko 9 iš 10 kartų	https://www.delfi.lt/login/progresas/mokslas/algoritmas-padedu-nuspeti-nusikaltimus
23	Sukritikuota Niujorko policija atsisakė visuomenės ...	https://www.delfi.lt/mokslas/technologijos/sukritikuota-niujorko-policija-atiskake-visuomenes
24	<i>5 kasdieniniai DI pritaikymai, apie kuriuos tikriausiai net nesusimąstome</i>	https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/j-stravinskiene-penki-kasdieniniai-di-pritaikymai
25	Prof. Artūras Serackis: dirbtinio intelekto inovatorių bendruomenė Lietuvoje auga itin sparčiai	https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/prof-arturas-serackis-dirbtinio-intelektas
26	<i>Dirbtinė empatija paskatina ir draugystei, ir nusikaltimams: DI nori pakeisti psichologus?</i>	https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/dirbtine-empatija-paskatina-draugystei
27	Europolas perspėja:	https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/europolas-perspeja-di-keisti

	dirbtinis intelektas skatina organizuotą nusikalstamumą	
28	Dėmesys saugumui: ką 2023-ieji žada vaizdo stebėjimo sistemų srityje?	https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/demesys-saugumui-ka-2023
29	Ekspertas apie naują dirbtinio intelekto įstatymą: laiku neįvertinus rizikų - grės baudos	https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/ekspertas-apie-nauja-dirbtinio-intelektas
30	Ar žinote, kokius savo duomenis paliekate DI? Ekspertai įspėja, ko geriau niekada nedaryti	https://www.15min.lt/gyvenimas/naujiena/seima/ar-zinote-kokius-savo-duomenis-paliekaite-di
31	„Mes visi įdomūs hakeriams“: neatsargūs vieno žmogaus veiksmai gali kelti grėsmę visiems	https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/kibernetinis-saugumas-nauji-2023
32	Gyvybes gelbstintis lietuviškas dirbtinis intelektas sudomino ir tarptautinę auditoriją	https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/gyvybes-gelbstintis-lietuviiskas-dirbtinis-intelektas
33	Dirbtinio intelekto aktas – svarbus ES skaitmeninės strategijos teisinis žingsnis	https://www.15min.lt/verslas/naujiena/mokslas-it/dirbtinio-intelektas-aktas-es